הלכות אישות פרק י"ט (תורגם אוטומטית)

Hebrew

תורגם אוטומטית

סיכום השיעור

הלכות אישות פרק י"ט

הקדמה לפרק י"ט

1. לשון הרמב"ם

(הקדמה לפרק – סקירה על הלכות כתובת בנין דכרין ומזונות הבנות).

2. פשט פשוט

בפרקים הקודמים למדנו על עיקר הכתובה כשהבעל מת, ומה עושים כשאין די כסף לכולם (שתי כתובות, חוב וכתובה). בפרק הקודם (פרק י"ח) למדנו על מזונות האלמנה (שהיא ניזונת מנכסיו) ועל הסכסוכים השונים בינה לבין היורשים. בפרק הנוכחי נדון בשני תנאי כתובה הנוגעים לילדי האשה לאחר פטירת שני ההורים: כתובת בנין דכרין (לבנים) ומזונות הבנות (לבנות).

3. חידושים והסברים

* **השייכות למיתה לעומת גירושין:** ר' יצחק מעיר שכל ההלכות של הפרקים הקודמים (מזונות האלמנה וכו') ושל הפרק הנוכחי נוגעות רק במיתה, ולא בגירושין.

* **ההבדל המהותי בין שני התנאים:**

1. **כתובת בנין דכרין:** אם האשה מתה לפני הבעל ואחר כך מת הבעל, בניה יורשים את כתובתה בנפרד, מלבד חלקם בירושה הכללית של האב. זהו דין בכתובה עצמה.

2. **מזונות הבנות:** הבנות יושבות בביתו וניזונות מנכסיו עד שיינשאו (או עד שיבגרו). ר' יואל אשר מעיר שאין זה דין בכתובה גופא, אלא תנאי כתובה נפרד.

* **מבנה הפרק:** ר' יצחק מסביר מדוע שתי ההלכות הללו באות יחד בפרק אחד: משום ששתיהן נוגעות כשכבר מתו שני ההורים, ופעמים רבות נוצרת סתירה וויכוח בין הבנים (הרוצים כתובת בנין דכרין) לבין הבנות (הצריכות מזונות) כשלא נשאר די כסף לשניהם – מי קודם. לכן הפרק מחולק לשלושה חלקים: תחילה עיקר דין כתובת בנין דכרין, אחר כך עיקר דין מזונות הבנות, ולבסוף ההלכות הנוגעות לשניהם והסכסוכים ביניהם.

הלכה א' – עיקר דין כתובת בנין דכרין

1. לשון הרמב"ם

מתנאי כתובה שיהיו בניו הזכרים יורשים כתובת אמם ונדוניתה שהכניסה בתורת נכסי צאן ברזל, ואחר כך חולקין שאר הירושה עם אחיהם בשוה.

2. פשט פשוט

אחד מתנאי הכתובה הוא שאם האשה מתה בחיי בעלה ואחר כך מת הבעל, בניה ממנו יורשים את כתובתה ואת נדונייתה (שהכניסה בתורת נכסי צאן ברזל), ורק אחר כך חולקים את שאר הירושה עם אחיהם (מאשה אחרת) בשוה.

3. חידושים והסברים

* **דיוק ב"בניו הזכרים":** ר' יואל אשר ור' יצחק עומדים על המילה "בניו" – הכוונה דווקא לבנים שהיו לאשה מבעל זה. אם יש לה ילדים מבעל קודם, אין להם דין כתובת בנין דכרין אצל הבעל השני.

* **נכסי צאן ברזל לעומת נכסי מלוג:** הרמב"ם אומר שהם יורשים את הכתובה (מנה מאתיים) ואת הנדוניה שהכניסה בתורת נכסי צאן ברזל (שהבעל מקבל עליה אחריות והיא ברשות הבעל). בנכסי מלוג אין צורך בתקנת בנין דכרין, שהרי נכסי מלוג ממילא ברשותה, וכשהיא מתה יורשים אותם ילדיה (אפילו ילדים שאינם מהבעל הנוכחי) כירושתה שלה (אם הבעל כבר איננו, או לפי דיני ירושת הבעל). אבל נכסי צאן ברזל, כיוון שיש לבעל זכות בהם, היו נכנסים לירושה הכללית של האב לכל בניו בשווה; ולכן תיקנו חכמים שבני האם מוציאים אותם לעצמם לפני שמחלקים את שאר הירושה עם שאר האחים.

* **האם יורשים מכוח האב או מכוח האם?** ר' יואל אשר שואל האם התקנה היא שנחשב כאילו הם יורשים ממנה או ממנו. ר' יצחק משיב שזו ירושה ממנו (מן האב), שהרי זה נשאר בכל זאת חלק מירושתו (כפי שיתבאר בבירור בהלכות הבאות).

* **טעם התקנה ודין הנדוניה:** ר' יצחק מביא את הגמרא (כתובות נב ע"ב): "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מפני מה התקינו כתובת בנין דכרין, כדי שיקפוץ אדם ויכתוב לבתו כבנו." בזמנם היה אב נותן הרבה כסף לבן בחתונתו משום שהכסף נשאר במשפחתו, אך לבת היו נותנים נדוניה קטנה יותר משום שהיא עוברת למשפחת החתן (אם היא מתה ולבעל יש ילדים אחרים). לכן תיקנו חכמים שכתובת הבת ונדונייתה יישארו דווקא אצל בניה (נכדיו).

* **ראיה מהמגיד משנה לגבי הנדוניה:** ר' יצחק מביא את המגיד משנה (אות א') שמטעם הגמרא ברור מדוע הרמב"ם מכליל את "נדוניתה" בכתובת בנין דכרין (אף שברוב המקומות כשאומרים "כתובה" אין הנדוניה בכלל). שכן עיקר הכתובה כשלעצמו אינו קשור למה שנותן אבי הכלה; כל התקנה שהאב ייתן נדוניה גדולה שייכת רק אם הנדוניה עצמה הולכת לילדיה.

* **[הערה צדדית: הלכה למעשה בזמן הזה]:** ר' יצחק מעיר שכבר מזמן הגאונים, וכן מובא ברמ"א, שבזמננו אין נוהגים בתקנת כתובת בנין דכרין. הסיבה היא שבדורות המאוחרים התהפך המנהג: אבות היו נותנים נדוניה גדולה מאוד לבנות ופחות לבנים, וממילא כל טעם התקנה אינו שייך עוד.

* **הערה על מכירת כתובה בחייו:** כתובת בנין דכרין היא רק כשהאשה מתה בחיי בעלה (ואחר כך מת הוא). לפי זה יוצא שמה שלמדנו קודם שאשה מקבלת כתובה רק אם הבעל מת לפניה אינו מדויק לגמרי – שהרי אם יש לה ילדים, יש כתובה אף אם היא מתה לפניו. ר' יצחק מעלה שאלה: מה הדין אם אשה מכרה את כתובתה ומתה בחיי בעלה ויש לה בנים – האם הקונה מקבל את הכתובה מכוח כתובת בנין דכרין, או שמא אומרים שהתקנה היא רק לבניה ולא לקונה?

הלכה ב' – המשל כיצד פועלת כתובת בנין דכרין

1. לשון הרמב"ם

כיצד: נשא אשה וכתובתה ונדוניתה אלף וילדה בן ומתה בחייו, ואחר כך נשא אשה אחרת וכתובתה ונדוניתה מאתים והולידה בן ומתה בחייו, ואחר כך מת הוא והניח אלפיים – בנו מן הראשונה יורש אלף שבכתובת אמו, ובנו מן השניה יורש מאתים שבכתובת אמו, והשאר יורשין אותו בשוה. נמצא ביד בן הראשונה אלף וארבע מאות, וביד בן השניה שש מאות.

2. פשט פשוט

הרמב"ם נותן דוגמה ברורה כיצד פועל דין "כתובת בנין דכרין" למעשה: אדם נושא אשה ראשונה שכתובתה עם הנדוניה אלף זוז, היא יולדת בן ומתה בחייו. אחר כך הוא נושא אשה שנייה שכתובתה ונדונייתה מאתיים, היא יולדת בן ומתה בחייו. אחר כך מת הבעל ומשאיר אלפיים זוז. בן הראשונה נוטל תחילה את האלף של כתובת אמו, בן השנייה נוטל את המאתיים של כתובת אמו, ואת שמונה המאות הנותרות הם חולקים בשווה (ארבע מאות כל אחד). נמצא שהבן הראשון יוצא עם 1,400 והשני עם 600.

3. חידושים והסברים

* **מדוע כתובתה ונדונייתה של השנייה רק מאתיים?** ר' יואל אשר מתפלא על משל הרמב"ם: אם כתובת בתולה לבדה היא מאתיים, יוצא שלא הכניסה שום נדוניה? ר' יצחק משיב שאין לחפש קושיות במשל, אך מציע יישוב: היא הייתה זיווג שני, אלמנה, שעיקר כתובתה רק מנה (מאה), והכניסה עוד מאה כנדוניה, ויחד הם מאתיים.

* **[הערה צדדית: המנהג בכתובות שלנו]:** ר' יצחק מעיר שמנהגנו כיום הוא תמיד לכתוב בכתובה את הכתובה והנדוניה יחד בסכום כולל אחד ("וקיבל עליו החתן... מאתיים זקוקים" כסכום כולל).

* **יסוד החידוש בסדר החלוקה:** ר' יואל אשר ור' יצחק דנים מה מלמדנו הרמב"ם במשל זה. אין זה רק חשבון על הנייר, אלא יש כאן שני דינים נפרדים: דין הכתובה הוא דין נפרד שמנכים תחילה מכל הירושה, ורק אחר כך באים לדין ירושה על מה שנותר. ר' יואל אשר מראה שהיה אפשר לחשוב אחרת: שמחלקים את כל האלפיים חצי-חצי (אלף כל אחד), והבן הראשון כבר כיסה בזה את כתובת אמו בת האלף על חשבון ירושתו. או, כפי שמוסיף ר' יצחק, שיחלקו תחילה הכול בשווה ואחר כך כל אחד ישלם מחצית מהכתובה. לכן מבהיר הרמב"ם שהכתובה אינה על חשבון הירושה; מוציאים תחילה את הכתובות במלואן, ורק השאר נכנס לסדר הירושה.

הלכה ג' – תנאי "מותר דינר" (ודין נשים רבות)

1. לשון הרמב"ם

במה דברים אמורים בשהניח יתר על כדי שתי הכתובות דינר אחד או יתר כדי שיחלקו השאר בשוה. אבל אם לא הניח יתר דינר חולקין הכל בשוה, שאם יירשו אלו כתובת אמם ואלו כתובת אמם ולא יישאר דינר לחלוק אותו בין היורשים נמצא תנאי זה מבטל חילוק ירושה בין הבנים בשוה שהוא מן התורה. והוא הדין למי שנשא נשים רבות בין בזו אחר זו בין בבת אחת ומתו כולן בחייו ולו מהן בנים זכרים, אם היה שם יתר על כדי כל הכתובות דינר – כל אחד ואחד יורש כתובת אמו והשאר חולקין בשוה.

2. פשט פשוט

הדין שהבנים נוטלים תחילה את כתובות אמותיהם הוא רק כשהאב הניח בירושה לכל הפחות דינר אחד יותר מסך כל שתי הכתובות יחד, כדי שיישאר משהו לחלוק בתורת ירושה בשווה. אבל אם לא נותר דינר נוסף (למשל, הכתובות הן 1,200 והוא הניח רק 1,200 או פחות), בטלה תקנת כתובת בנין דכרין, והבנים חולקים את כל הכסף בשווה בתורת ירושה, כדי שתנאי הכתובה לא יבטל את דין התורה של ירושה. אותו דין חל אפילו אם אדם נשא נשים רבות (שלוש, ארבע או חמש, בין בזו אחר זו בין בבת אחת) וכולן מתו בחייו והניחו בנים: אין צורך בדינר לכל ילד בנפרד, אלא אם יש בכל הירושה דינר אחד יותר מסך כל הכתובות יחד, כל בן נוטל את כתובת אמו, ואת הדינר הנותר חולקים כל הילדים בשווה.

3. חידושים והסברים

* **מדוע אי אפשר פשוט להקטין את הכתובות כדי שיישאר דינר?** ר' יואל אשר מקשה קושיה חזקה: לכאורה יש עצה של "אפשר לקיים שניהם"! במקום לבטל את כל תקנת כתובת בנין דכרין, מדוע לא יאמרו חכמים שמנכים מעט מכל כתובה (למשל, במקום 1,000 ו-200, ייטלו 900 ו-170) כדי שיישאר דינר לירושה דאורייתא? ר' יצחק משיב שאם ישחקו כך ויעשו צירופים כדי להשאיר דינר, ברור שזה רק משחק, ובאמת ביטלו את הירושה. חכמים רצו שעצם הירושה דאורייתא תישאר בלתי נגועה, ובמקום שהתקנה מפריעה לדין תורה, חכמים ויתרו עליה לגמרי.

* **מהות הירושה דאורייתא – יותר מדין ממון (עניין רוחני / נפשי):**

* ר' יואל אשר מתפלא על לשון הרמב"ם "שהוא מן התורה" – הרי ירושה היא לכאורה דין בממונות, לא מצווה; מדוע חמור כל כך אם היא מתבטלת על ידי תנאי?

* ר' יצחק מעלה מחשבה יסודית: למדנו קודם שעל ירושה אי אפשר להתנות (משום שהתורה קוראת לה "חוקת משפט"). אילו הייתה ירושה רק דבר שבממון, היה תנאי מועיל. אלא רואים שלירושה יש ערך סמלי ועניין רוחני – כשאדם מת, ילדיו חייבים להיכנס במקומו, ואי אפשר לשלול מהם את היותם ילדים. הוא מזכיר גם את הרמ"א בשולחן ערוך (הלכות ירושה) שכאשר אדם מחלק את נכסיו מחיים באופן כזה או אחר, עליו תמיד להשאיר מעט כסף שילך על סדר הירושה כדין תורה.

* עניין הירושה אינו רק הלכה מעשית מה לעשות בכסף מופקר כשאדם מת, אלא המשכיות נפשית – שהבן בא "תחת אביו" ו"במקום אביו" (בדומה ל"יקום על שם אחיו המת", וכפי שאומרת המשנה "האב זוכה לבנו בנוי ובכח וביושר"). הכסף הוא רק תוצאה של עצם החיבור.

* **[הערה צדדית: המעשה ברבי אברהם'לה מצ'חנוב]:** כראיה לכך שהירושה היא קיום רוחני ולא רק זכות ממונית, מספר ר' יצחק מעשה ברבי אברהם'לה מצ'חנוב (סבו של ר' יואל לנדא). כשנפטרה אשתו, הלך ולקח בגד מארונה והניחו בארונו, באומרו שהוא רוצה לקיים את דין התורה של "בעל יורש את אשתו". אף שירושה היא לכאורה רק זכות ולא מצווה, רואים מהנהגתו שיש עניין בתורה שמעשה הירושה ייעשה בפועל.

* **ההבדל בין נכסי מלוג לנכסי צאן ברזל לגבי "מותר דינר":** ר' יואל אשר מעיר בהבחנה דקה: הדין שמבטלים את הכתובה כשאין מותר דינר חל רק על הכתובה והנדוניה (נכסי צאן ברזל), משום שהם שייכים לבעל ומגיעים לילדים רק מכוח תקנת חכמים; ולכן ביטלו חכמים את תקנתם במקום עקירת דין תורה. אבל בנכסי מלוג, שגוף הקרקע שייך ממש לאם, ילדיה יורשים אותם ממנה מן התורה, ובוודאי אין זה מתבטל אפילו אם האב לא הניח כלום.

* **שיעור ה"דינר":** ר' יצחק ור' יואל אשר דנים בעצם שיעור ה"דינר". זהו השיעור המינימלי שיש לו חשיבות להיקרא "חלוקת ירושה", אך הם משאירים בצריך עיון מדוע קבעו חכמים דווקא שיעור מכובד וגבוה כמו דינר ולא הסתפקו בשווה פרוטה.

* **מה חידוש הרמב"ם בנשים רבות?** ר' יצחק מצטט את המגיד משנה שאומר שהדין פשוט, ומתפלא מדוע הרמב"ם נצרך כלל למנות את הדין בנשים רבות (אף שכך אכן כתוב בגמרא: "שלישית, רביעית וחמישית"). ר' יואל אשר משיב בשני אופנים:

1. הרמב"ם מעולם לא התחייב שלא לכתוב דברים פשוטים.

2. דיוק עמוק יותר: כשיש רק שני ילדים, יוצא שכל אחד מקבל לכל הפחות חצי דינר מהירושה. אבל כשיש נשים רבות וילדים רבים, יוצא שמהדינר היחיד כל אחד מקבל מעט מאוד – אולי רק פרוטה! החידוש הוא שאין צורך בדינר ל*כל* יורש בנפרד, אלא הדינר הוא גזירה (מדרבנן) על עצם "חלוקת הירושה" כולה יחד, אפילו אם לכל יחיד מגיע חלק קטן מאוד.

הלכה ד' (בחלק 3: הלכה י"ד) – שומת הנכסים בשעת מיתה, נתרבו או נתמעטו, ושטר חוב

1. לשון הרמב"ם

אמרו היתומים הרי אנו מעלין על נכסי אבינו יתר דינר כדי שיטלו כתובת אמן אין שומעין להן, אלא שמין את הנכסים בבית דין כמה שהיו שוין בשעת מיתת אביהם. אף על פי שנתרבו או נתמעטו אחר מיתת אביהן קודם שיבואו לחלוק, אין שמין אותן אלא כשעת מיתת אביהם. היה שם יתר על כדי כל הכתובות, אף על פי שיש עליו שטר חוב כנגד היתר אינו ממעט, אלא כל אחד מהן יורש כתובת אמו.

2. פשט פשוט

אם חסר דינר כדי שיוכלו לגבות את כתובת אמן, והיתומים (בני האם בעלת הכתובה הגדולה, שיפסידו אם יחלקו הכול בשווה) רוצים להוסיף מכיסם דינר לנכסי האב כדי שיהיה מותר דינר – אין שומעין להם. שמין את הנכסים בבית דין בדיוק כמה היו שווים בשעה שמת האב. אפילו אם שווי הנכסים עלה מעצמו (נתרבו) או ירד (נתמעטו) לאחר מות האב לפני שחילקו, הולכים רק אחר השווי שהיה להם בשעת מיתה. אם בשעת מיתה היה מותר דינר, אבל יש בעל חוב עם שטר חוב על האב כנגד אותו סכום עודף, אין מחשיבים שהחוב ממעט את הירושה (אינו ממעט), אלא כל אחד ממשיך לרשת את כתובת אמו.

3. חידושים והסברים

* **מדוע אין היתומים יכולים להוסיף דינר, ומדוע הכול הולך אחר שעת מיתה?**

* ר' יואל אשר מבאר שחיוב ודין הירושה והכתובה נקבעים ברגע המיתה. נוסף על כך, כלל לא שייך להקנות מתנה לאדם מת (אין קנין למת) כדי להוסיף לירושתו; אפשר רק לתת מתנה ישירות ליורשים החיים.

* ר' יצחק מוציא מהגמרא ("וזכו בהם יורשין") שאין זו רק הקפדה על מצוות ירושה, אלא דין בממונות: ברגע שהאב מת ואין מותר דינר, הירושה דאורייתא כבר חלה אוטומטית, והאח השני (בן האם בעלת הכתובה הקטנה) כבר זכה במחצית שלו מכל הנכסים. אי אפשר לבוא אחר כך בקנין ולקחת ממנו כסף שכבר שלו! כך גם כשהנכסים מתייקרים אחר כך (נתרבו) – הם מתייקרים בחלק שכל אח כבר זכה בו בשעת מיתה.

* **מקרה "נתמעטו" – כיצד יש ירושה אם השווי יורד?**

* ר' יואל אשר מקשה קושיה חזקה: אם בשעת מיתה היה די לכתובות עם מותר דינר, ואחר כך ירד השווי (נתמעטו) כך שעכשיו נשאר בדיוק די לכתובות בלבד – אם הולכים אחר שעת מיתה ונותנים להם את הכתובות, הרי למעשה לא יישאר כלום לחלוקת ירושה דאורייתא!

* ר' יצחק משיב בשני אופנים: ראשית, המצווה דאורייתא אינה ה"חלוקה" (החלוקה בפועל), אלא עצם ה"ירושה" שכבר נעשתה אוטומטית בשעת מיתה. שנית, הוא מבאר כיצד פועל "שמין אותן כשעת מיתה" למעשה: אין מדובר בכסף מזומן (מזומן אינו מוזל), אלא בחפץ או שדה (או רכב) שהיה שווה אלף דולר בשעת מיתה (למשל: 600 לכתובה אחת, 200 לשנייה, ו-200 כירושה). כשהשווי יורד אחר כך, מחלקים את החפץ עצמו לפי האחוזים ששווה היה אתמול בשעת מיתה! נמצא שכל אחד אכן מקבל חלק ממשי בחפץ בתורת ירושה, אלא שהחפץ שווה עכשיו פחות בשוק.

* ר' יצחק מוסיף שבגמרא יש אף חידוש שאם חלק מהנכסים אבד לגמרי (נעלם), ממשיכים לחשב לפי שעת מיתה, ומחלקים כביכול חלק באבוד לכל אחד (כלומר, ההפסד מתחלק).

* **מדוע שטר חוב "אינו ממעט":**

* ר' יואל אשר ור' יצחק מבארים את הרעיון היסודי (על סמך רש"י): אדם החייב חוב – אין פירוש הדבר שכספו כבר שייך לבעל החוב. הכסף הוא במאה אחוז כספו של הלוה, אלא שיש עליו חיוב ושעבוד לפרוע. ממילא, בשעה שהאב מת, הילדים באמת יורשים את כל הסכום (כולל מותר הדינר), ובעל החוב בא אחר כך ונוטל אותו *מן היורשים* (ולכן אכן יש דין "שבועת היורשים", משום שתובעים מירושתם).

* ר' יואל אשר מדייק מכאן יסוד עמוק בתקנת חכמים: חכמים לא תיקנו את דין מותר דינר מתוך רחמנות על הילדים שיחזרו בפועל הביתה עם כסף בכיס (ר' יצחק מסכים, שאם הולכים אחר רחמנות, היה צריך דווקא לרחם על היתומים המפסידים את כתובת אמם הגדולה!). אלא דאגת חכמים הייתה שדין התורה – *חלות הירושה* מן התורה – לא יתבטל. וכיוון שכאן חלה חלות הירושה לרגע לפני שבעל החוב נטל אותה, כבר נתקיימה מצוות הירושה דאורייתא, ואפשר לגבות את כתובת בנין דכרין. (ואם אח אחד אכן מרחם על השני, יכול הוא לתת לו לאחר הירושה מתנה מכיסו).

הלכה ה' (בחלק 3–4: הלכה י"ד/ט"ו) – כשאשה אחת מתה בחייו והשנייה לאחר מותו

1. לשון הרמב"ם

מי שהיה נשוי שתי נשים ומתה אחת מהן בחייו ולו בנים משתיהן, אף על פי שלא הניח יתר על שתי הכתובות, אם נשבעה השניה שבועת אלמנה קודם שתמות – בניה קודמין לירש כתובתה, מפני שאינן יורשין כתובת אמם בתנאי זה אלא ירושה של תורה. ואחר כך יורשין בני הראשונה כתובת אמן בתנאי זה, ואם נשאר שם כלום חולקין אותו בשוה. ואם מתה קודם שתישבע – בני הראשונה יורשין כתובת אמם בלבד, והשאר חולקין בשוה.

2. פשט פשוט

אם לאדם היו שתי נשים ולו ילדים משתיהן, ואחת מתה בחייו והשנייה מתה לאחר מותו, ולא הניח "מותר דינר" על שתי הכתובות: אם האשה השנייה (האלמנה) הספיקה להישבע שבועת אלמנה לפני מותה, ילדיה יורשים את כתובתה תחילה, ואחר כך בני האשה הראשונה נוטלים את כתובת אמם מדין "כתובת בנין דכרין" (ואם נשאר משהו, מחלקים אותו בשווה). אבל אם השנייה מתה לפני שנשבעה, רק בני האשה הראשונה מקבלים את כתובת אמם, ואת השאר מחלקים בשווה בין כל האחים.

3. חידושים והסברים

* **ההבדל בין ירושה מן האב לירושה מן האם:** ר' יצחק ור' יואל אשר מעמידים יסוד: כל ההלכה שצריך "מותר דינר" כדי שהירושה דאורייתא לא תתבטל היא רק כשהנשים מתו *לפני* הבעל, והילדים באים לרשת את הכתובה מנכסי האב מחמת "תנאי הכתובה" (בנין דכרין). אבל כשהאב מת תחילה, האלמנה היא בעלת חוב גמורה על כתובתה. כשהיא האריכה ימים אחרי האב ונשבעה שבועת אלמנה בבית דין לפני מותה, היא עצמה כבר זכתה בכתובתה, וכאילו נכנסה לרשותה (כפי שלמדנו קודם שחיוב הכתובה חל לאחר השבועה). ממילא, כשהיא מתה אחר כך, ילדיה יורשים את הכתובה ישירות *ממנה* כ"ירושה של תורה" רגילה (שהרי שמעון אינו יכול לרשת את נכסי אמו של ראובן).

* **מדוע כאן אין הכתובה בטלה בלא "מותר דינר":** ר' יואל אשר מבאר מדוע אין אומרים כאן את הסברה שכיוון שלא נשאר די לירושה דאורייתא תתבטל הכתובה. במקרה רגיל זו התמודדות בין "ירושה דאורייתא" לבין "תנאי כתובה" (דרבנן), ולכן הירושה חזקה יותר ומבטלת את תנאי הכתובה. אבל כאן אין זו ירושה כנגד תנאי כתובה, אלא "ירושה כנגד ירושה" – שהרי ילדי השנייה יורשים את כתובתה מדין תורה! לאחר שהם מוציאים את חוב/ירושת אמם, באים בני הראשונה ונוטלים את כתובתם בתנאי הכתובה.

* **כשהאלמנה מתה לפני השבועה:** ר' יצחק ור' יואל אשר מבארים שאם השנייה מתה לפני שנשבעה, ילדיה מפסידים לגמרי את הכתובה. מדוע אינם מקבלים אותה לכל הפחות מדין "כתובת בנין דכרין"? משום שתנאי "בנין דכרין" נתקן רק לאשה שמתה *בחיי בעלה*. אשה שהאריכה ימים אחרי בעלה לא זיכתה את ילדיה בכתובת בנין דכרין, אלא היא עצמה צריכה לגבות את כתובתה. וכיוון שיש לנו כלל ש"אין לאלמנה כתובה עד שתישבע", והיא מתה בלא שבועה (ומת אינו יכול עוד להישבע), כתובתה אבדה לגמרי. ממילא רק בני הראשונה נוטלים את כתובת אמם (שהרי אמם מתה בחייו ואינה צריכה שבועה), והשאר הולך לכל הילדים בשווה כירושה מן האב.

הלכה ו' (בחלק 4: הלכה ט"ו) – כששתי הנשים מתות לאחר הבעל

1. לשון הרמב"ם

היה נשוי שתי נשים ומת ואחר כך מתו הנשים, אם נשבעו ואחר כך מתו – כל אחד ואחד יורש כתובת אמו בירושה של תורה לא בתנאי זה, לפיכך אין משגיחין בהם אם יש שם מותר

או אין שם, ויורשי הראשונה קודמין ליורשי השניה. ואם לא נשבעו – חולקין הבנים הכל בשוה ואין שם ירושת כתובה, לפי שאין לאלמנה כתובה עד שתישבע. נשבעה אחת ולא נשבעה אחת – זו שנשבעה בניה יורשים כתובתה תחילה והשאר חולקין אותו בשוה.

2. פשט פשוט

אם הבעל מת ושתי הנשים מתו אחריו: אם שתיהן נשבעו לפני מותן, כל קבוצת ילדים יורשת את כתובת אמה מדין ירושה של תורה (ולא מדין תנאי כתובה). לכן אין מתחשבים כלל אם יש "מותר דינר" או לא, ואם אין די לשתיהן, יורשי האשה הראשונה קודמים ליורשי השנייה. אם שתיהן לא נשבעו, אין כלל דין כתובה וכל הילדים חולקים את כל הירושה בשווה, שהרי אין לאלמנה כתובה עד שתישבע. אם אחת נשבעה והשנייה לא, ילדי זו שנשבעה יורשים את כתובתה תחילה, ואת השאר חולקים כולם בשווה.

3. חידושים והסברים

* **הלכות הקדימה בירושת הכתובה:** ר' יצחק ור' יואל אשר מעירים שכאשר שתי האלמנות נשבעו, כיוון ששתי קבוצות הילדים באות מדין "ירושה של תורה" מאמותיהן (שכבר זכו בכתובות על ידי השבועה), אין צורך במותר דינר. ואם אין די כסף לשתי הכתובות, חוזרים להלכות הרגילות של "קדימה" בבעלי חובות: יורשי האשה הראשונה קודמים, משום שהאב שעבד את נכסיו לאשה הראשונה קודם.

* **כששתיהן אינן נשבעות:** כיוון ששתי הנשים האריכו ימים אחרי הבעל, בטל דין "כתובת בנין דכרין" לילדיהן. וכיוון שלא נשבעו לפני מותן, גם הן עצמן לא זכו בכתובה, וממילא נשארת רק ירושה פשוטה מן האב לכל הילדים בשווה.

הלכה ז' (בחלק 4: הלכה ט"ז) – כתובת בנין דכרין נגבית רק מבני חורין

1. לשון הרמב"ם

כל יורש כתובת אמו שמתה בחיי אביו אינו טורף מנכסים משועבדים אלא מבני חורין ככל היורשים.

2. פשט פשוט

כל מי שיורש את כתובת אמו כשמתה בחיי אביו (מדין כתובת בנין דכרין), אינו יכול לגבותה מנכסים משועבדים (קרקעות שהאב מכר), אלא רק מנכסים בני חורין, כמו כל שאר היורשים.

3. חידושים והסברים

* **גדר כתובת בנין דכרין – דין בירושה, לא בחוב:** ר' יואל אשר ור' יצחק מבארים את ההבדל בין האשה עצמה הגובה את כתובתה (שיכולה לטרוף מלקוחות/משועבדים) לבין ילדיה הנוטלים כתובת בנין דכרין. אף שהסיבה שהילדים מקבלים את הכסף היא מחמת הכתובה, תיקנו חכמים שה*אופן* שבו הם מקבלים אותו הוא תחת קטגוריית "ירושה" – יש להם קדימה בירושת האב, ובירושה לעולם אי אפשר ליטול מנכסים שהאב כבר מכר.

* **הלשון "ירתון" בכתובה ("לשון הדיוט"):** ר' יצחק מוציא שהגמרא לומדת את הדין מלשון הכתובה שבה כתוב "ירתון" (יירשו) – דבר המראה שהכתובה אינה עוברת לילדים כחוב, אלא כדין ירושה. ר' יואל אשר מקשה על כך: הרי לא ייתכן שהדין תלוי במילה שנכתבה, שהרי אפילו במקום שאין כותבים כתובה יש אותו דין (משום שזהו תנאי בית דין)! ר' יצחק משיב (ומזכיר את השיטה בגמרא של דורש לשון הדיוט / מספר כתובה נלמד), שלשון הכתובה לא *עשתה* זאת כך, אלא הלשון שחז"ל קבעו בכתובה *מראה לנו* מה היה אופן התקנה מלכתחילה.

* **קושיה ותירוץ על מושג "ירושה של תורה":** ר' יואל אשר מקשה קושיה חזקה: אם אומרים ש"כתובת בנין דכרין" היא באמת סוג של "ירושה" (ולא חוב), מדוע למדנו קודם שצריך להשאיר "מותר דינר" כדי שלא תיעקר "ירושה של תורה"? אם בנין דכרין עצמו הוא גם אופן של ירושה, הרי לעולם אין דין הירושה מתבטל! ר' יצחק ור' יואל אשר משיבים, שכשאומרים שאסור ש"ירושה של תורה" תתבטל, אין הכוונה לעצם המושג ש"ילדים יורשים את האב", אלא הכוונה ל*סדר ואופן החלוקה* של התורה – דהיינו שכל האחים חולקים שווה בשווה (והבכור נוטל פי שניים וכו'). ממילא, אף שבנין דכרין מעוצב כירושה, הרי זו ירושה על פי תנאי דרבנן המשנה את החלוקה, ולכן חייב להישאר מותר דינר שבו יתקיים אופן החלוקה דאורייתא (שווה בשווה).

הלכה י' (בחלק 4: הלכה י"ז) – עיקר דין מזונות הבנות ומעשה ידיהן

1. לשון הרמב"ם

מתנאי כתובה שתהיינה הבנות ניזונות מנכסי אביהן אחר מותו עד שיתארסו או עד שיבגורו. בגרה אף על פי שלא נתארסה, או נתארסה אף על פי שלא בגרה, אין לה מזונות. ומעשה ידיה ומציאתה לעצמה לא לאחים.

2. פשט פשוט

עוד אחד מתנאי הכתובה שהבעל מקבל על עצמו כלפי אשתו ("כתובת בנן נוקבן"), הוא שהבנות הצעירות שיהיו לה ממנו יקבלו מזונות מנכסי אביהן לאחר פטירתו, בדיוק כמו האלמנה, עד שיתארסו או עד שיבגרו (שתים עשרה וחצי שנה). ברגע שמתקיים אחד משני הדברים – או שהיא בוגרת (אפילו לא נתארסה עדיין), או שנתארסה (אפילו אינה בוגרת עדיין) – היא מפסידה את מזונותיה. כל זמן שהיא ניזונת מן האחים (היורשים), מעשה ידיה ומציאתה שייכים לה עצמה ולא לאחים (שלא כאלמנה, שמעשה ידיה הולכים ליורשים תחת מזונותיה).

3. חידושים והסברים

* **[הערה צדדית: דקדוק בארמית ב"בנן נוקבן"]:** לפני שמתחילים ללמוד את הרמב"ם עצמו, הם מעירים שאנו עוברים עתה לתנאי כתובה חדש (אחד מארבעה עשר דיני הכתובה שנמנו

קודם), הנקרא בארמית "בנן נוקבן דיהווין ליכי מינאי". ר' יצחק מתפלא על הלשון הארמית: מדוע אומרים "בנן נוקבן" ולא "בנתן"? ר' יואל אשר אומר בדרך צחות שנראה שכל אחד עושה לעצמו דקדוק משלו בארמית, ומעיר שארמית התרגום וארמית הזוהר אינן אותה שפה. ר' יצחק משיב שוודאי יש דקדוק עקבי בכל ניב לעצמו (ויש אנשים העוסקים בכך), אלא שסופרי הגמרא עצמם כבר לא ידעו את הדקדוק, ולכן נפלו טעויות רבות בנוסחאות.

* **הטעם מדוע בגרה או נתארסה מפסידה מזונות:** ר' יואל אשר מסביר שהרעיון הוא שכיוון שאינה עוד "סמוכה על שלחן אביה" והופכת לעצמאית – או משום שכבר גדולה (בוגרת) ויכולה לצאת לעבוד בעצמה, או משום שיש לה כבר בעל חדש (נתארסה) הדואג לה – אין לה עוד מזונות מנכסי האב.

* **מדוע מעשה ידי הבת ומציאתה אינם הולכים לאחים (שלא כאלמנה ושלא כאב בחייו)?**

* **ההבדל בין האב לאחים (מצד הלכות קנינים / אמה עבריה):** ר' יואל אשר ור' יצחק דנים בכך שכשהאב חי, יש הלכה ש"מעשה ידי הבת לאביה" (אפילו כשאינו חייב לתת לה מזונות). זה אינו בא מצד תקנה של "מעשה ידיה כנגד מזונותיה" כמו באשה, אלא זהו דין בקנין ובבעלות – כשם שלאב יש זכות בבתו למוכרה לאמה עבריה או לקבל את קידושיה. על כך מביאה הגמרא (כתובות מ"ג ע"א, והרמב"ם בהלכות עבדים) את הכלל ב"הבת הניזונת מן האחין מעשה ידיה לעצמה": "שאין אדם מוריש זכות שיש לו בבתו לבנו". האחים יורשים רק את החוב (לתת מזונות מכוח תנאי כתובה), אך לא את הזכות והבעלות שהיו לאב עליה.

* **[הערה צדדית: קנין של קטן]:** ר' יואל אשר שואל האם גם לבן קטן אין קנין משלו כמו לבת. ר' יצחק משיב שלקטן אכן אין "יד" (כשהוא קטן מאוד), אך אצל בן אין הלכה עצמית ש"מעשה ידיו לאביו" כפי שיש אצל בת.

* **מדוע אין דין "מעשה ידיה תחת מזונותיה" מצד תנאי כתובה ומשום איבה?** ר' יצחק שואל עוד: גם אם האחים אינם יורשים את זכות האב בבת, מדוע לא יקבלו את מעשה ידיה מצד תנאי הכתובה גופא – שכיוון שהם נותנים לה מזונות, יהיה משום איבה (שלא יכעסו שהיא נוטלת את כספם) שמעשה ידיה יהיו שלהם, בדיוק כמו באלמנה?

* **תירוץ א' (סברה באיבה):** ר' יואל אשר ור' יצחק משיבים שבבנות אין איבה חזקה כל כך, משום שזהו דבר זמני בלבד (עד שתבגור או תתארס) ואינו נמשך לעולם ועד. ממילא לא תיקנו מעשה ידיה כנגד מזונות.

* **תירוץ ב' (אומדנא בדעת האב – "שתקבל"):** ר' יצחק מביא טעם נוסף מהגמרא ("שתקבל" / ניחא ליה לאב שתקבל צדקה / הרווחה): אב רוצה שלבנותיו יהיה מעט כסף משלהן בצד כשהן הולכות להינשא (כפי שרואים בהלכות הבאות שהאב נותן לה כסף לחתונה, פרנסה/נדוניה). לכן, בתנאי הכתובה גופא, האב מוותר לה על מעשה ידיה ומציאתה לעצמה.

הלכה י"א – אופן ושיעור מזונות הבנות בהשוואה לאלמנה

1. לשון הרמב"ם

פוסקין לבת מזונות וכסות ומדור מנכסי אביה כדרך שפוסקין לאלמנה. ומוכרין למזון הבנות וכסותן בלא הכרזה כדרך שמוכרין למזון האלמנה וכסותה. אלא שהאשה פוסקין לה לפי כבודה וכבוד בעלה, ולבנות פוסקין להן דבר המספק להן בלבד. והבנות אין נשבעות כלל.

2. פשט פשוט

פוסקים לבת מנכסי אביה לא רק אוכל (מזונות), אלא גם בגדים (כסות) ודירה (מדור), בדיוק כפי שפוסקים לאלמנה. וכן, אם היתומים אינם משלמים, בית דין מוכר מן הירושה למזונות הבנות וכסותן בלא הכרזה (הכרזה בבית דין), בדיוק כפי שעושים לאלמנה. אבל יש שני הבדלים בין אלמנה לבנות: (א) באלמנה פוסקים לפי כבודה ולפי כבוד בעלה (הגבוה מבין השניים), מה שאין כן בבנות נותנים להן רק "דבר המספק להן בלבד" (מה שהן צריכות). (ב) אלמנה הבאה ליטול מזונות מנכסי יתומים חייבת להישבע (שעדיין לא נטלה את כתובתה), אבל הבנות לעולם אינן צריכות להישבע.

3. חידושים והסברים

* **ההשוואה לאלמנה:** ר' יצחק מעיר שעיקר החידוש של "כדרך שפוסקין לאלמנה" אינו על הסכום (שהרי הסכום שונה, כפי שאומר הרמב"ם מיד), אלא לומר ש"מזונות" כוללים גם מדור וכסות, ושמוכרים נכסים לשם כך "בלא הכרזה".

* **גדר "דבר המספק להן בלבד" לעומת "לפי כבודה":** ר' יצחק משווה דין זה למה שלמדנו קודם בתקנת חכמים שאב זן את בניו, שגם שם אין הדבר הולך לפי "כבודו" אלא לפי צורכם. הוא ור' יואל אשר מגדירים שלנערות צעירות אין עדיין בהלכה מושג של רמה מסוימת (לפי כבודה או כבוד אביהן), אפילו אם בטבע היו רוצות בכך. אולם הרמב"ם משאיר מעט פתוח מה פירוש "דבר המספק להן" – אין הכוונה ממש לחם ומים בלבד שלא ימותו ברעב (שהרי נותנים גם כסות ומדור), אלא הצורך הנורמלי המינימלי הנדרש לקיומן.

הלכה י"ב – תנאי הוצאת שטר כתובה והמחלוקת בעניין מחילת הכתובה

1. לשון הרמב"ם

אין הבנים יורשים כתובת אמם ולא הבנות ניזונות בתנאים אלו עד שיהיה שטר כתובה יוצא מתחת ידם. אבל אם אין שם שטר כתובה אין להם כלום, שמא מחלה אמם כתובתה. ואם אין דרכם לכתוב כתובה יש להם כפי התנאין.

2. פשט פשוט

הבנים אינם יורשים כתובת אמם (כתובת בנין דכרין) והבנות אינן מקבלות מזונות מכוח תנאי הכתובה, אלא אם כן הם יכולים להציג

את שטר הכתובה. אם אין שטר כתובה (במקום שכותבים כתובה), אינם מקבלים כלום, משום שחוששים שמא אמם מחלה את כתובתה לאב (ובכך בטלו כל תנאי הכתובה). אבל במקום שאין נוהגים לכתוב כתובה (אלא סומכים על תקנת חכמים), הבנים והבנות מקבלים את זכויותיהם לפי התנאים אף בלא שטר.

3. חידושים והסברים

* **השגת הראב"ד ויסוד המחלוקת בגדר "מחילת הכתובה":**

* **הקושיה:** ר' יואל אשר ור' יצחק מביאים את השגת הראב"ד שכותב על הרמב"ם שזה "הפלא ופלא": מדוע יהיו מזון הבנות תלויים במחילת האם על כתובתה? מה למזון הבנות ולפירעון הכתובה?

* **שיטת הראב"ד (מחילה = פירעון):** ר' יצחק מבאר את שיטת הראב"ד: הראב"ד סובר שכאשר אשה מוחלת את כתובתה, אין פירוש הדבר יותר מ"כאילו נפרעה הכתובה" (כאילו הבעל כבר שילם לה את המנה מאתיים). ממילא, כשם שכאשר האם נפרעת כתובתה אין זה מפריע כלל למזונות הבנות (שכן, שלא כאלמנה עצמה שיש לה מזונות רק כל זמן שלא גבתה את כתובתה, לבנות יש מזונות עד בגרות או אירוסין בלא שום קשר לגביית כתובת האם), כך גם כשהאם מוחלת את הכתובה, אין הבנות מפסידות את מזונותיהן.

* **שיטת הרמב"ם (מחילה = עקירת השטר):** הרמב"ם, לעומת זאת, לומד ש"מחילת הכתובה" פירושה שהיא מבטלת את כל שטר הכתובה – כאילו קרעו את השטר ואין עוד כתובה כלל (כפי שהרמב"ם פוסק גם בפרק י"ז שמוחלת כתובתה מפסידה את כל תנאי הכתובה). וכיוון שכל התנאים הללו (בנין דכרין ומזון הבנות) הם תנאי כתובה הכתובים בשטר, כאשר השטר בטל, בטלים כל התנאים התלויים בו.

* **הערת ר' יואל אשר על הבנים (נדוניה/צאן ברזל):** ר' יואל אשר רוצה להוסיף שלפי הראב"ד הייתה לכאורה יכולה להיות אותה קושיה גם על הבנים היורשים נכסי צאן ברזל (נדוניה), שהאם מחלה רק את עיקר הכתובה. אולם ר' יצחק משיב שהנקודה כאן אינה כמה מחלה, אלא מה עצם פירוש המחילה (האם היא רק כ"נפרע" או שהיא עוקרת את השטר), ובמזון הבנות הקושיה צועקת ביותר משום שלמזון הבנות אין כלל שייכות לגביית הכתובה.

* **דעת המגיד משנה [הערה צדדית: דרכו של המגיד משנה]:** ר' יצחק מביא שהמגיד משנה כאן מסכים עם הראב"ד וכותב שדעת רבינו "צריך עיון" לגבי מזון הבנות (שבשלמא לגבי תנאי הכתובה שלה עצמה אפשר להבין את הרמב"ם, אבל למזון הבנות לכאורה אין שום קשר לכתובתה). ר' יצחק מעיר כלל בלימוד המגיד משנה: שלא כמפרשים אחרים, המגיד משנה אינו מגן "מפלגתי" של הרמב"ם ("אינו חסיד של הרמב"ם במובן הזה"), ופעמים רבות הוא הולך עם הרמב"ן, הרשב"א והראב"ד נגד הרמב"ם.

* **כשאין דרכם לכתוב כתובה:** ר' יואל אשר מסביר שחשש "שמא מחלה" הוא רק כשיש ריעותא – במקום שכולם כותבים כתובה וכאן חסר השטר. אבל במקום שממילא אין כותבים שטר, אין שום ריעותא, והתנאים קיימים מדין תקנת חכמים.

הלכה י"ג – מצווה בשעת מיתתו לעקור תנאי כתובה ומתנת שכיב מרע

1. לשון הרמב"ם

מי שציוה בשעת מיתתו לעקור אחד מתנאי כתובה, כגון שאמר אל יזונו בנותיו מנכסיו, או אל תזון אלמנתו, או אל יירשו בניו כתובת אמן, אין שומעין לו. נתן כל נכסיו במתנה לאחרים, הואיל ומתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה, הרי המתנה וחיוב הנכסים בתנאין אלו באין כאחד, לפיכך אלמנתו ובנותיו ניזונות מנכסיו, ובניו יורשין כתובת אמם שמתה בחיי בעלה.

2. פשט פשוט

אם אדם מצווה לפני מותו (כשכיב מרע) לבטל אחד מתנאי הכתובה – כגון לומר שבנותיו או אלמנתו לא יקבלו מזונות מנכסיו, או שבניו לא יירשו כתובת בנין דכרין – אין שומעין לו. אפילו אם הוא נותן את כל נכסיו במתנת שכיב מרע לאנשים אחרים (כדי שלא יישאר כסף לתנאי הכתובה), אין זה מועיל. כיוון שמתנת שכיב מרע נכנסת לתוקף רק לאחר המיתה, נמצא שהמתנה ושעבוד הנכסים לתנאי הכתובה חלים באותו רגע (באין כאחד). ממילא תנאי הכתובה קודמים, ורק מה שנותר הולך למקבל המתנה.

3. חידושים והסברים

* **מדוע אין שומעים לצוואתו (רישא):** ר' יואל אשר ור' יצחק מבארים מדוע אין לבעל זכות לשנות את תנאי הכתובה בשעת מיתתו. אף שאדם יכול בדרך כלל לחלק את נכסיו לילדיו כרצונו (כפי שיתבאר בהלכה הבאה), בתנאי כתובה הדבר שונה, משום שהחיוב כבר חל כשנשא אשה. אין הפירוש שהחיוב מתחיל רק כשהוא מת ועכשיו הוא יכול לעוצרו; הוא כבר מחויב בו מזמן. (אגב, ר' יואל אשר מעיר על לשון הרמב"ם "אל יזונו בנותיו מנכסיו", שאם הדבר כתוב במירכאות אין הכוונה למילים המדויקות שהוא אומר – שהרי היה אומר "בנותי מנכסי" – אלא רק כדי להבהיר את הדבר).

* **חידוש מתנת שכיב מרע (סיפא):** ר' יואל אשר מבליט את חידוש החלק השני של ההלכה. היה אפשר לחשוב שאם הוא נותן את כל הנכסים במתנה, הרי פשוט אין עוד כסף בחשבונו שממנו ייטלו לכתובה! על כך משיב הרמב"ם שכאשר שכיב מרע נותן מתנה, אין כוונתו שהקנין יחול כבר בחייו, משום שהוא חושש שמא יבריא ואינו רוצה להישאר בלא כסף. הוא רוצה רק להיכנס לתהליך הירושה, שהמתנה תחול כשימות. ממילא, ברגע שהוא מת, שתי החלויות – המתנה וחיוב הנכסים של תנאי הכתובה – באות יחד ("באין כאחד"). אי אפשר לומר שהמתנה קדמה ומקבל

המתנה כבר נטל את הכסף לפני שבא חיוב הכתובה, אלא שתיהן מתרחשות יחד, וחיוב הכתובה קודם.

* **מחלוקת הראב"ד והמגיד משנה:** ר' יצחק מוציא שהראב"ד חולק בחריפות על הרמב"ם בדין זה (הראב"ד סובר שמתנת שכיב מרע אכן שווה כאן משהו, והוא מחלק בין מזונות אלמנה, מזוני הבנות וכו'). הראב"ד כותב לשון חריפה נגד הרמב"ם: "ומי שיש לו לב יבין ואל תטעה באסיפותיו" (אל תסמוך על ליקוטו של הרמב"ם, שמי שיש לו שכל – "לב" – ולומד את הגמרא יראה שאין הדבר נכון), והוא מוסיף שיש ראיות מפורשות רבות מן הש"ס נגד הרמב"ם "שאין פנאי לקבצם". על כך בא המגיד משנה ומשיב באותו מטבע לשון: "מי שיש לו לב אל יסמוך על השגותיו".

* **[הערה צדדית: הרקע ההיסטורי וסגנון השגות הראב"ד]:**

* **השפעת ההשגות:** ר' יואל אשר מעיר שאין לראות את הראב"ד כחכם מאוחר הבא בלא דרך ארץ ומקטרג על הרמב"ם. הראב"ד היה בן דורו של הרמב"ם ואף מבוגר ממנו, והיה גדול הדור באזורו באירופה. עצם העובדה שהראב"ד התייחס ברצינות לרמב"ם וכתב הערות על ספרו, נתנה לרמב"ם הסכמה עצומה באירופה – בדומה להגהות הרמ"א שגרמו לכך שהשולחן ערוך יתקבל אצל האשכנזים (והוא משווה זאת גם להערות החזון איש על ספרו של ר' יעקב קמנצקי). כיוון שהיה גדול כל כך, יכול היה להרשות לעצמו מעט "לעקוץ" את הרמב"ם.

* **מטרת הראב"ד:** ר' יצחק מציע זווית ראייה מעט שונה: בבית מדרשו ובאזורו של הראב"ד עצמו (כמו חכמי לוניל שכתבו שאלות לרמב"ם, ולעיתים הביאו ממש מהשגות הראב"ד) כבר הייתה התפעלות והערצה גדולה למשנה תורה של הרמב"ם. הראב"ד, אף שגם הוא התפעל, כתב את השגותיו החריפות כדי להפחית מעט מאותה התפעלות ולהראות שאפשר ללמוד גמרא טוב יותר מהרמב"ם.

* **סגנון הלימוד:** ר' יואל אשר מראה שגם הרמב"ם עצמו ידע לכתוב בחריפות נגד שיטות אחרות (למשל כשהוא כותב בהלכות כתובות נגד אחד הגאונים/האחרונים), אבל הרמב"ם עשה זאת בלשון יפה ועדינה מאוד, שהראב"ד לא השתמש בה. ר' יצחק סובר שהחלוקה בין סגנון "ספרדי" דיפלומטי לסגנון "אשכנזי" חריף היא אנכרוניסטית (הרמב"ם לא היה ספרדי והראב"ד לא היה אשכנזי במובן של היום), והוא עצמו מחבב דווקא את דרך הלימוד הישירה והחריפה של הראב"ד והמגיד משנה ("כך צריך ללמוד").

תמלול מלא

רמב"ם הלכות אישות – פרק י"ט

הקדמה לפרק י"ט: כתובת בנין דכרין ומזונות הבנות

ר' יצחק: [[#1]] כן.

ר' יואל אשר: היום אנו בפרק י"ט, הפרק התשעה עשר של הלכות אישות, ספר נשים של הרמב"ם, ואנו עומדים באמצע הלכות כתובה. ובכן, לכתובה שהרמב"ם מנה לנו לעיל יש חלקים שונים. עכשיו נדבר – בפרק זה מדובר על שני חלקים של הכתובה הנוגעים לילדי האשה שהוא נושא כעת: שאם יהיו לה זכרים, יירשו הזכרים, ואם יהיו לה נקבות, יהיו גם הנקבות בביתו ומתפרנסות מנכסיו כל זמן שהן נערות –

ר' יצחק: עד שיינשאו. במילים אחרות, הדברים כאן הולכים קצת על הסדר, נכון? למדנו בעיקר על ירושת הכתובה. לא, כבר מזמן למדנו על זה, כן. נכון. אומרים, יהודי נפטר למשל – כל ההלכות הללו נוגעות רק כשמישהו נפטר, בכל מקרה – ולמדנו על... ודאי רק לאדם חי.

ר' יואל אשר: לאנשים החיים זה נוגע.

ר' יצחק: למדנו... כן, רציתי לומר, כשיש גט אין את כל ההלכות הללו. נכון. למדנו מתי מקבלים את עיקר הכתובה, ומה קורה אם אין מספיק כסף – הרבה מאוד הלכות, בכל פעם צריך לדעת מה קורה כשאין מספיק כסף לכולם, אם יש שתי כתובות או חוב וכתובה, וכן הלאה. למדנו אחר כך, מלבד הכתובה, לאחר שהאדם נפטר –

ר' יואל אשר: יש דין של האלמנה –

ר' יצחק: היא מתפרנסת מנכסיו.

ר' יואל אשר: היו כל מיני... זה הפרק הקודם. סכסוכים שונים בינה לבין היורשים. עכשיו נלמד על ילדיה.

ר' יצחק: אם כן, מלבד זה יש הלכה שילדי אשתו יורשים את כתובתה –

ר' יואל אשר: נכון? הבנים, הבנים יורשים את כתובתה. זהו דין בכתובה. אחר כך יש דין אחר שאינו דין בכתובה, הרמב"ם יאמר לנו שזהו דין נפרד, שהבנות –

ר' יצחק: מה כוונתך שאין זה דין בכתובה? כל הדברים הללו הם תנאי כתובה. כן, שגם הבנות ניזונות מנכסיו. הבנות, ושתי ההלכות הללו הולכות יחד. מדוע הן הולכות יחד? משום שיש ביניהן הרבה שייכות, כי נראה הלכות שונות מה קורה כאשר... כלומר, כבר סיימנו עם עיקר הכתובה. לא, לא סיימנו עם עיקר הכתובה, סליחה. עכשיו מדברים על כך שהאיש נפטר, והאם גם היא נפטרה, נכון? נכון. אם כן, השאלה היא האם הילדים מקבלים את הכתובה.

כלומר, נאמר זאת בבירור יותר: התנאי הראשון שנלמד כאן הוא שאשה מקבלת את הכתובה אפילו כשהיא מתה. זהו כביכול החידוש – יורשיה. היית חושב שהיא נפטרה, אינה? לא, ילדיה מקבלים את הכתובה. מה פירוש שהם מקבלים את הכתובה? הרי הם ממילא יורשי האב! לא, הם מקבלים את הכתובה בנפרד, מלבד ירושתם.

עכשיו, יש עוד דבר: כאשר אדם נפטר יש עליו חיוב – אשתו כבר אינה בתמונה כעת, אבל יש עליו גם החיוב שבנותיו, או בנותיה מבחינה טכנית, בנותיה ניזונות מנכסיו גם כן. והרבה פעמים נוצרת סתירה בין שני הדברים הללו: אם לא נשאר מספיק כסף גם לשלם כתובה ל– לא לאם, לילדי האם שאינה בחיים – וגם לפרנס את הבנות, יש ויכוחים שונים בין הבנים לבנות מי ייטול ראשון את הכסף. על כך עוסק החלק השלישי של הפרק.

אם כן, לגבי זה, הפרק גם מסודר היטב:

1. תחילה הוא מתאר את עיקר הדין של מה שנקרא כתובת בנין דכרין, שילדיה יורשים את כתובתה, וכמה פרטים בזה.

2. אחר כך אומרים את עיקר הדין של מזונות הבנות.

3. אחר כך מזכירים עוד כמה פרטים הנוגעים לשניהם יחד, ששניהם עניין דומה הקורה כאשר ההורים נפטרו, ואחר כך קונפליקטים שונים שיש בזה עצמו – אין מספיק לכולם, מי קודם, וכדומה. נכון.

הלכה א': עיקר הדין של כתובת בנין דכרין

ר' יואל אשר: [[#2]] ובכן, אומר הרמב"ם: **מתנאי כתובה** – תנאי כתובה פירושו מן ההלכות הבאות עם הכתובה, ואף כותבים זאת בכתובה, והוא מה שתיקנו חכמים – **שיהיו בניו הזכרים**. אני רוצה לעמוד על המילה "בניו". בניו שהיו לו ממנה, אבל לא רק בניה, אלא בנים שהיו לה עמו. אין אותו דין אם למשל לא היו לה ילדים מן הבעל הזה, אבל יש לה ילדים מקודם. כן.

ר' יצחק: זהו הפירוש של "בניו". קרא את המשפט כולו ותראה שזה מובן: **שיהיו בניו הזכרים יורשים כתובת אמם**. מבין?

ר' יואל אשר: שבניו הזכרים שהיו לו עם האם, עם האשה, יירשו **כתובת אמם**, כתובת האם, כלומר המנה מאתים, **ונדוניתה שהכניסה בתורת נכסי צאן ברזל**, הנדוניה, הנכסים שהכניסה לנישואין בתורת נכסי צאן ברזל, שהבעל מקבל עליהם אחריות.

ר' יצחק: אהה.

נכסי צאן ברזל לעומת נכסי מלוג

ר' יואל אשר: דווקא צאן ברזל, לא מלוג, כך נראה כאן.

ר' יצחק: מה הפירוש בזה? למדנו שנכסי מלוג הם ברשותה.

ר' יואל אשר: אה, נכסי מלוג הם בכלל ברשותה.

ר' יצחק: אי אפשר לבוא לרשת אותם, אין מה לרשת, הם שלה.

ר' יואל אשר: אין מה לרשת – הוא יכול לרשת אותה בתורת ירושתה, נכון. ודאי ירושתה.

ר' יצחק: הכוונה לנכסי צאן ברזל.

ר' יואל אשר: נכסי צאן ברזל פירושם שהם ברשות הבעל, אבל הם אינם נכנסים לקופת הירושה הרגילה של כל הירושות, אלא יש להם דין מיוחד שבניה יורשים אותם. **ואחר כך חולקין שאר הירושה עם אחיהם בשוה.** אחר כך מחלקים את שאר הירושה – כמה שנשאר מנכסי הבעל לאחר שהפחיתו את כתובת אמם ואת הנדוניה – מחלקים בין כל האחים, כדיני הירושה הרגילים שמחלקים בין כל האחים בשווה. כן, אבל נראה שכתובת אמם היא לבניו הזכרים; כשהם רק ילדיה, אינם יורשים את הכתובה?

ר' יצחק: לא, ודאי שלא. **בניו יורשים כתובת אמם.** כל הטעם, בוא נזכור, הגמרא אומרת מדוע בניו שהיו לו עמה.

ר' יואל אשר: כן.

טעם התקנה של כתובת בנין דכרין והמנהג בזמן הזה

ר' יצחק: מדוע בכלל יש את תקנת כתובת בנין דכרין, זוכר מדוע? אמרה הגמרא: **אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מפני מה התקינו כתובת בנין דכרין כדי שיקפוץ אדם ויכתוב לבתו כבנו.** מה פירושו?

ר' יואל אשר: כיוון שבדרך כלל רק הבנים יורשים, דין הירושה הוא שהבנים יורשים, כן, אבל חכמים רצו שגם הבנות יקבלו, ולכן עשו זאת באופן זה.

ר' יצחק: אילו בנות? הפירוש בזה לדעתי הוא, שבדרך כלל כך היה בזמנם: הסדר היה שכאשר בחור נישא, אביו סייע לו להיכנס לנישואין, נתן לו כסף. כאשר נערה נישאה, הרי החתן צריך לשלם, הוא משלם כתובה.

ר' יואל אשר: זו נדוניה, זה לא על ירושת כתובת אמם. אה, על נדוניה! שהיא תקבל נדוניה רבה, שהאב יידע שבסוף זה יגיע לנכדיו.

ר' יצחק: טוב מאוד, טוב מאוד. אסביר שוב, אבל כך כתוב בגמרא: שכיוון שהייתה פעם בעיה שאבות היו משלמים לבנים את חתונתם, מוסיפים לו – מדוע? כפי שאתה אומר, כי הוא יודע שהבן יירש זאת, זה נשאר אצלו במשפחתו; לבנות היו נותנים פחות, כי הבת הרי עוברת אליו. עשו חכמים תקנה שהכתובה נשארת אצל ילדיה.

ולכן אומר המגיד משנה בהלכה א': מכאן ברור מה שאמר הרמב"ם שכתובת בנין דכרין כוללת לא רק את הכתובה עצמה – שבזה אין מה להוסיף, אין לה קשר למה שהאב נותן – אלא היא כוללת גם את הנדוניה. כי הנדוניה בדרך כלל, כמו שאנו קוראים לה נדן, נדוניה היא מה שאבי האשה נותן, וחכמים אמרו שכדי לעודד את האב לתת הרבה, עשו את תקנת כתובת בנין דכרין.

לכן הוא מביא כאן למטה שהרמ"א אומר שהיום אין נוהגים לתת כתובת בנין דכרין. מדוע? כי היום אין בכלל המנהג לתת פחות לבנות. כלומר, אין זה דבר שזקוק לעזרה זו בכלל. למעשה, היום ממש יש גם בזה שינויים, אבל המנהג היהודי הישן בזמן האחרונים היה תמיד שאבות היו משלמים הרבה מאוד לבנותיהם – נדן רב, שזה בעצם נדוניה, כן – ופחות לבנים. אם כן, כל התקנה אינה שייכת. אם כן למעשה בירושה, מעולם לא שמעתי שמישהו עושה את החשבון הזה בירושה. נראה לי שהמנהג הוא אכן כדברי הרמ"א, שאין נוהגים בהלכה זו.

גדר הירושה והשאלה במכירת כתובה

ר' יואל אשר: אה. אם כן הפירוש כך: דיברנו על נכסי מלוג. למשל נכסי מלוג, ילדיה יורשים אפילו אם אינם ילדי האב.

ר' יצחק: כן, נכסי מלוג הם שלה.

ר' יואל אשר: אבל נכסי צאן ברזל, כיוון שלאב יש בהם זכות, הייתה ההלכה יכולה ללכת כך שיורשי האב יורשים אותם. עשו חכמים תקנה חדשה שלא כל היורשים יורשים אותם אפילו, אלא ילדיה יורשים אותם. ממנו או ממנה? הפירוש הוא שתיקנו שזה נשאר שלה? בסדר.

ר' יצחק: צריך לראות בהמשך. לא, ממנו, כי זה בכל זאת נשאר מירושתו.

ר' יואל אשר: נראה בהלכה הבאה.

ר' יצחק: נכון. בכל אופן, זו הנקודה. לכן חשוב: כתובה ונדוניה, כלומר הרמב"ם למד בזה, אמר שברוב הפעמים כשאומרים כתובה, אין זה כולל נדוניה –

ר' יואל אשר: כאן זה כן כולל. אם כן, פירוש הדבר שזה דווקא באופן שה–

ר' יצחק: הבעל מת לפני האשה.

ר' יואל אשר: להפך! שוב: האם מתה לפני האב, ומה שאומרים שכתובה יש רק כשהבעל מת והאשה עדיין חיה, אינו מדויק. תמיד יש כתובה, אם יש ילדים.

ר' יצחק: אכן כך. אם יש ילדים – כלומר, כפי שאתה אומר, למדנו למשל כשהיא מוכרת את הכתובה, שאם תמות בחייו לא תהיה כתובה –

ר' יואל אשר: אמת, אבל באופן שאין ילדים.

ר' יצחק: איני יודע, אם היא מוכרת את כתובתה למשל, איני יודע אם הקונה מקבל גם את כתובת בנין דכרין – הוא אינו בן, הוא רק קונה.

ר' יואל אשר: ובכן, נכון, את זה אולי יביא כאן בהמשך.

ר' יצחק: נכון, אני חושב שאולי זה מה שכתוב. לכאורה, כל ההלכה הזו אינה נוהגת בזמן הזה למעשה. ובכן, מה נעשה? צריך ללמוד את זה בכל מקרה, תורה... כן. אני רואה שהוא מביא שכבר בזמן הגאונים, כבר זמן רב, היו גאונים שאמרו שאין נוהגים בתקנה זו. בסדר. על כל פנים, זו ההלכה, והרמב"ם מסביר **כיצד**, כדי שנבין בבירור מה הכוונה.

הלכה ב': המשל כיצד פועלת כתובת בנין דכרין

ר' יואל אשר: כיצד זה פועל, שתחילה מקבלים הילדים ואחר כך מחלקים שוב את הירושה בין כל הילדים בשווה. [[#3]] אומר הרמב"ם כך: **נשא אשה**, הוא נשא אשה, והכתובה יחד עם הנדוניה הייתה **אלף** – נאמר שהנדוניה הייתה שמונה מאות והכתובה תמיד מאתים – **וילדה בן**, היא ילדה ילד, **ומתה בחייו**, האשה מתה בחייו, ובכן. **ואחר כך נשא אשה אחרת**, לאחר מכן נשא אשה אחרת, ולה עשה **כתובתה ונדוניתה מאתים**. כלומר, שהיא לא הכניסה נדוניה רבה, ממש –

ר' יצחק: נדוניה רבה, אתה מחפש בעיות במשלים!

ר' יואל אשר: נכון, נכון, נכון. **והולידה בן** –

ר' יצחק: האשה השנייה הייתה זיווג שני, היא הייתה אלמנה, היה לה רק כתובה של מנה ו...

ר' יואל אשר: אה, ייתכן. **והולידה בן** –

ר' יצחק: ממילא יש לי ראיה...

הדוגמא של הרמב"ם ("כיצד")

ר' יצחק: בסדר. על כל פנים, זו ההלכה, והרמב"ם מסביר: **"כיצד"**, הוא נותן... כדי שנבין בבירור מה כוונתו.

ר' יואל אשר: כיצד זה פועל, שתחילה מקבלים הילדים ואחר כך מחלקים שוב את הירושה בין כל הילדים בשווה? אומר הרמב"ם כך: **"נשא אשה"**, הוא נשא אשה, והכתובה יחד עם הנדוניה הייתה **"אלף"**. נאמר, הנדוניה הייתה שמונה מאות, והכתובה תמיד מאתים. **"וילדה בן"**, היא ילדה ילד, **"ומתה בחייו"**, האשה מתה בחייו. ובכן. **"ואחר כך נשא אשה אחרת"**, לאחר מכן נשא אשה אחרת, ולה עשה **"כתובתה ונדוניתה מאתים"**. כלומר, שהיא לא הכניסה נדוניה רבה?

ר' יצחק: מה ההבדל? אתה מחפש בעיות במשלים.

ר' יואל אשר: נכון, נכון. **"והולידה בן"**...

ר' יצחק: האשה השנייה הייתה זיווג שני, זו הייתה אלמנה, היה לה רק כתובת אלמנה ו...

ר' יואל אשר: ייתכן. **"והולידה בן"**, **"ומתה בחייו"**.

ר' יצחק: המנהג שלנו הוא תמיד לכתוב בכתובה שיש גם כתובה ונדוניה, כן? אומרים ש**"וקיבל עליו"** החתן מאתיים זקוקים.

ר' יואל אשר: עניין של מה בכך.

ר' יצחק: לא משנה. כך זה הולך.

ר' יואל אשר: בסדר. כן. ובכן, גם האשה השנייה מתה, היה לה ילד והיא מתה בחייו. **"ואחר כך מת הוא"**,

ר' יצחק: אחר כך האב מת. היא מתה, כן, האשה השנייה.

ר' יואל אשר: כן. אחר כך מת האב, הוא השאיר ילד מן הראשונה ומן השנייה, כלומר משתי הנשים, והשאיר אלפיים... **"והניח אלפיים"**, אלפיים. עכשיו עושים כך: כתובת האשה הראשונה בתוספת הנדוניה הייתה אלף. אם כן הוא יורש, זה הדבר הראשון, **"בנו מן הראשונה"**, הוא נשא אותה קודם, נשתעבד לה, יורש הילד **"אלף שבכתובת אמו"**.

ר' יצחק: והבן השני?

ר' יואל אשר: הילד השני בא ונוטל גם הוא את כתובתו. נראה שמחלקים את הכתובה עוד לפני שמחלקים את שאר הירושות.

ר' יצחק: לא, זו ההלכה כאן.

ר' יואל אשר: אני אומר שלא רק בחשבון, אלא מחלקים זאת קודם. עושים זאת... כדי שיהיה פשוט יותר, איני יודע. מוציאים קודם את הכתובה מן התמונה, ואחר כך קל יותר לחלק את השאר בשווה. נכון, אחר כך הבן השני נוטל את **"מאתים שבכתובת אמו"**, מכתובת אמו. ועכשיו מה שנשאר, נשארו שמונה מאות. את שמונה המאות מחלקים לשניים. נמצא, **"והשאר יורשין אותו בשוה, נמצא"**, נמצא **"ביד בן הראשונה אלף וארבע מאות"**, לילד הראשון יהיו 1400, כי האלף שירש ועוד ארבע המאות שהיו מחצית שאר הירושה, ו**"ביד בן השניה שש מאות"**, כלומר מאתיים מן הכתובה עם ארבע מאות מן הירושה... כן.

שיחה: יסוד החידוש בסדר החלוקה

ר' יואל אשר: מה החידוש כאן? אפשר היה ללמוד אחרת.

ר' יצחק: לא, הוא מסביר מה כוונתו.

ר' יואל אשר: כיצד עושים זאת,

ר' יצחק: כן. מה פירוש שהוא יורש את הכתובות? הרי זה מעט מסובך. הוא נותן דוגמא. ברור מאוד. כלומר, במילים אחרות, אם מחלקים את הירושה כדבעי, כל אחד היה מקבל אלף, נכון? נכון. אם היו מחלקים רק את הכתובות, לא משנה,

ר' יואל אשר: איני יודע. אם כן, בעיקר מה שהוא רוצה לומר הוא שיש כאן כמו שני דינים,

ר' יצחק: הכתובה היא דין נפרד,

ר' יואל אשר: מוציאים את הכתובה מן הירושה. אפשר היה לחשוב שהכול מתחלק חצי חצי, וממילא האלף שלו יכוסה, אבל לא הולכים כך. האלף אינו חלק מחשבון הירושה.

ר' יצחק: זה החידוש, נכון.

ר' יואל אשר: האלף הראשון אינו חלק מחשבון הירושה.

ר' יצחק: אפשר גם לומר להפך: תחילה יחלקו, ואחר כך ייטלו מכל אחד מחצית הכתובה. אתה יודע, אפשר לחשוב על דרכים אחרות. הרמב"ם קובע את הסדר, וזה ברור מאוד. תחילה נותנים את הכתובות, ואחר כך מה שנשאר מתחלק כרגיל לפי סדר הירושה. בוודאי. רק מזה יוצאת גם

ר' יואל אשר: הלכה שמדברים עליה בהמשך.

הלכה ג': התנאי של "מותר דינר"

ר' יואל אשר: בהלכה זו יש תנאי מעניין. אומר הרמב"ם: **"במה דברים אמורים"**, שמחלקים בדרך שאמרנו כעת, תחילה הכתובה ואחר כך ניגשים לירושה, דווקא כשנשארה ירושה נוספת מלבד הכתובות: **"בשהניח יתר על כדי שתי הכתובות"**, נשאר משהו, אפילו מעט, **"דינר אחד או יתר"**, לכל הפחות מטבע רגיל או יותר. **"כדי שיחלקו השאר בשוה"**, כדי שעדיין יהיה שייך דין חלוקת הירושה בשוה.

"אבל אם לא הניח יתר דינר", אם כל מה שהניח הוא רק הכתובות, או פחות מזה, ולא נשאר כסף נוסף לירושה, אזי הדין שונה. הוא עוד יבאר מדוע אז נוהגים אחרת. **"חולקין הכל בשוה"**, מחלקים את כל הכסף, שוכחים מן הכתובות, ומחלקים אותו רק בתורת ירושה, כל אחד מקבל בשווה. וכך מחלקים אותו.

הרמב"ם מבאר מדוע. מה הפשט בזה? אומר הרמב"ם כך: **"שאם יירשו אלו כתובת אמם ואלו כתובת אמם"**, אילו היינו ממשיכים בהלכה שלמדנו, למשל האב הניח רק 1200, והייתה כתובה של אלף, ואחר כך כתובה של מאתיים, וחילקו הכל, ולא נשאר יותר כלום. והם יורשים כתובת אמם, **"ולא יישאר דינר לחלוק אותו בין היורשים"**, לא היה נשאר כסף נוסף לעשות בו חלוקת ירושה, ומה שהיה קורה הוא: **"נמצא"**, היה יוצא, **"תנאי זה"**, תנאי הכתובה, תקנת חכמים שהבנים יורשים את הכתובה והנדוניה, היה **"מבטל"** את הלכת **"חילוק ירושה בין הבנים בשוה, שהוא מן התורה"**.

הרי יש דין מן התורה, הדין הרגיל אצל כל האבות, כשאין יודעים דבר על כתובה, הדין שכאשר אדם מת מחלקים את הירושה שווה בשווה. ודין זה חזק הרבה יותר וקודם לדין הכתובה. זהו דין מן התורה, אומר הוא כאן, כך רצתה התורה שתחולק ירושתו של אדם. לכן אף שהכתובה היא דבר חשוב מאוד, במקרה שהכתובה תגרום לכך שלא תהיה ירושה אחרת, אזי מבטלים את הכתובה ומחלקים את הירושה כמו תמיד.

שיחה: מהותה של ירושה דאורייתא – יותר מדין ממון

ר' יצחק: נראה לי שזה קשור ל... למדנו, הרמב"ם למשל אמר שעל ירושה אי אפשר להתנות, משום שכתוב פסוק **"חקת משפט"**, אני זוכר שהרמב"ם עשה דרשה משלו, איש לא ידע היכן זה כתוב. ירושה, רעיון הירושה דאורייתא הוא דבר חשוב מאוד, ייתכן שהוא גם דבר סמלי. אדם מת – כל ילדיו צריכים לרשת שווה בשווה – נכון, בכור פי שניים, אבל בעיקרון כל הילדים צריכים לרשת. אפשר לשחק עם זה. לכאורה אפשר להוסיף, לתקן מסיבות שונות, אבל אי אפשר לבטל את זה, אי אפשר להוציא ילדים. נדמה לי שכתוב למשל ברמ"א בשולחן ערוך בהלכות ירושה, שאדם רשאי לעשות מחיים תנאים שונים בירושה, אבל ההלכה היא שיש להשאיר תמיד מעט כדי שיחלקו אותו כדין תורה. יש כאן איזה עניין שהירושה תתקיים. נראה שגם חכמים עשו כך את תקנתם.

ר' יואל אשר: מעניין מדוע, שהרי אין זו מצוה, הרי זה דין ממון. כשהוא אומר **"שהוא מן התורה"**,

ר' יצחק: האם כוונתו שיש כאן מצוה? יש בזה יותר מממון, שאילו היה ממון היה אפשר להתנות.

ר' יואל אשר: זה הפשט, הרמב"ם אומר שאין זה דבר שבממון, זו תקנת הקהילה. יש בזה עוד עניין, כמו, איני יודע אם לקרוא לזה מצוה, אבל יש כאן דבר מסוים.

לכאורה עדיין היה אפשר לעשות כך: היו יכולים לדאוג שתישאר ירושה, במקום אלף ייטול תשע מאות, ובמקום מאתיים ייטול 170, ואחר כך עוד תישאר ירושה. אבל נראה שלא, שחכמים רצו

שבמקרה כזה מבטלים את הכתובה לגמרי. והרי, כן, במקרה זה למעשה אפשר לקיים שניהם.

ר' יצחק: הבט אפילו בהלכה הבאה, אפילו אם יש

ר' יואל אשר: אפשרויות אחרות, לא עושים זאת, כן. אומר הרמב"ם:

ר' יצחק: ייתכן שזה משום שאז כבר ברור שמשחקים. ביטלו את הירושה, עשו דבר משלהם, לא עשו דבר משלהם. צריך שיהיה חלק מסוים. נראה לי שלירושה יש מעין ערך סמלי.

ר' יואל אשר: נכון.

ר' יצחק: אדם מת, באים במקום האב.

ר' יואל אשר: במובן מסוים הרי מוציאים כאן מאדם את זכותו, כדי שיחלק את הירושה הקדושה, זה שונה, זה דבר אחר.

ר' יצחק: גם, טוב, כל אחד מרוויח, זה פרט שחכמים הוסיפו אחרי שיש ירושה. אי אפשר לבטל ירושה. ייתכן שבירושה יש עניין רוחני כמו, אני באמת חושב, זה מעין...

ר' יואל אשר: **"תחת אביו"**, שיבוא במקום אביו במשהו.

ר' יצחק: כן, שכאשר אדם, יהודי, מת, הוא תמיד מניח ירושה, משהו.

ר' יואל אשר: מעין **"יקום על שם אחיו המת"**,

ר' יצחק: משהו מעין זה. אתה זוכר, יש מעשה מר' אברהמ'לי מצ'כנוב, הוא היה ירא שמים גדול.

ר' יואל אשר: סבו של ר' יואל לנדא,

ר' יצחק: כן. ואשתו של ר' אברהמ'לי מצ'כנוב נפטרה. הלך ולקח איזה בגד מארונה והניח אותו בארונו. ואמר שהוא רוצה לקיים את מה ש**"דבר תורה"** – לשון כזו מופיעה בגמרא – ש**"הבעל יורש את אשתו"** מן התורה. אף שאין זה כתוב במפורש, אבל זה מן התורה. כולם תמהו, הרי זו רק זכות, אין זו מצוה, אין בזה שום עניין... אבל רואים שירושה היא כן עניין שראוי שיתקיים.

ר' יואל אשר: יש האומרים שפשר הירושה אינו שאיננו יודעים מה לעשות בכסף ולכן נותנים אותו לאנשים, אלא שהבן בא במקום האב. לא שהכסף עובר, אלא שהבן נכנס במקום האב. כמו שאתה מתכוון לומר כאן רעיון מעין זה. כן,

ר' יצחק: יש בזה מעין דבר נפשי כביכול, כמו שאתה אומר, הכסף הוא כבר תוצאה מכך, ייתכן.

ר' יואל אשר: נכון. טוב, ממשיך הרמב"ם: **"והוא הדין"**...

ר' יצחק: **"האב זוכה לבנו בנוי ובכח וביושר"**, יש את כל אלה...

ר' יואל אשר: טוב, ממשיך הרמב"ם: **"והוא הדין"**... בסדר,

הלכה ד': נשים רבות ושיעור דינר אחד

ר' יצחק: כן. ההלכה פשוטה ביסודה, הלכה ד' לכאורה פשוטה, נכון? נכון. איני יודע מדוע הוא צריך לומר זאת בכלל. כן, **"והוא הדין"**, כלומר, הרמב"ם נתן דוגמה של שתיים והוא עומד לומר שהוא הדין בארבע. לא ידוע מדוע צריך לומר זאת.

החילוק בין נכסי מלוג לנכסי צאן ברזל לעניין "מותר דינר"

ר' יואל אשר: ושוב, דבר קטן, מעניין אותי אם אשאר עדיין עם נכסי מלוג: למשל לגבי נכסי מלוג חכמים לא היו אומרים זאת, משום שאז ממש בקנין זה שייך ליורשי האם. אבל נכסי צאן ברזל פועלים גם הם במעין דין תקנת חכמים,

ר' יצחק: זה חידוש של תקנת חכמים.

ר' יואל אשר: את נכסי צאן ברזל ביטלו חכמים במקום יורש. ביטלו סתם. במקום יורש? לא, במקום יורש ביטלו את הדין, שהיורש לא יירש נכסי צאן ברזל, אלא יחלקו בשוה.

ר' יצחק: כן, כן, שוב, הרי אין זה שלה.

הדין בנשים רבות

ר' יואל אשר: ממשיך הרמב"ם: **"והוא הדין"**, שאותו דין יהיה במקרה כזה: **"למי שנשא נשים רבות"**, נשא כמה נשים, **"בין בזו אחר זו, בין בבת אחת, ומתו כולן בחייו"**, כל הנשים מתו, **"ולו מהן בנים זכרים"**, יש לו מהן בנים זכרים, גם אז יצטרכו לעשות אותו דבר: **"אם היה שם יתר על כדי כל הכתובות דינר"**, אם כשמחשבים יחד את כל הכתובות של כל הנשים עדיין יהיה דינר נוסף, דינר יותר מכל הכתובות, אזי **"כל אחד ואחד יורש כתובת אמו"**, כל אחד יירש את כתובת אמו, **"והשאר"**, כל השאר, **"חולקין בשוה"**.

כלומר, שאפילו לכל בן מגיע הרבה פחות מדינר. הדינר הוא שמכל הירושה יהיה דינר, לא שיגיע לכל אחד דינר.

ר' יצחק: כן, כן, כלומר, הדינר הוא כאן כמו הסכום המינימלי שראוי לומר עליו חלוקת ירושה. איני יודע מדוע השיעור הזה.

ר' יואל אשר: לא ברור מדוע השיעור, כי זה נראה שיעור גבוה מאוד, אין זו פרוטה.

שיעור מותר דינר בנשים רבות

ר' יואל אשר: כלומר, אפילו לכל בן מגיע הרבה פחות מדינר. הדינר הוא שמכל הירושה יהיה דינר, לא שיגיע לכל אחד דינר.

ר' יצחק: כן, כן, הדינר הוא כאן כמו הסכום המינימלי שראוי לומר עליו חלוקת ירושה. איני יודע מדוע השיעור הוא אבל לא...

ר' יואל אשר: ברור מדוע השיעור, כי נראה שזה שיעור גבוה מאוד. נכון. אין זו פרוטה, דינר הוא סכום מכובד, נכון.

ר' יצחק: סכום. נכון.

מהו חידוש הרמב"ם בשלוש, ארבע וחמש נשים?

ר' יואל אשר: אבל ההלכה פשוטה. ההלכה אינה רק שווה בשווה, אלא היא גם, זה פשוט.

ר' יצחק: ולא רק כשיש שתיים,

ר' יואל אשר: אלא גם כשיש יותר, כן.

ר' יצחק: איני יודע. איני יודע מה הוא רוצה. המגיד משנה אומר שזה פשוט. זה באמת פשוט. איני יודע מדוע. איני יודע מדוע

הרמב"ם אומר זאת בכלל.

ר' יואל אשר: הרמב"ם מעולם לא התחייב שלא לומר דברים פשוטים, כך נראה.

ר' יצחק: סתם לכתוב שנאמר שתיים, והוא הדין שלוש? מדוע יהיה הבדל בין שתיים לשלוש? מתברר שיש גמרא, זה לא... איני יודע. אני מחמיץ משהו, נראה לי שאולי יש איזה פשט. אולי ר' רבינוביץ יודע פשט. איני רואה. לא בטוח. כתוב בגמרא: **שלישית,**

ר' יואל אשר: רביעית וחמישית.

אולי זה החידוש שהוא אומר כאן בסעיף שלוש עשרה: החידוש הוא שאפילו כשהדינר יוצא לכל אחד מעט מאוד. הדינר שאמרנו אינו רק כשיש שני בנים, שממילא יוצא לכל אחד לכל הפחות חצי דינר,

ר' יצחק: חצי דינר.

ר' יואל אשר: אלא הדינר הוא מעין גזירת הכתוב שזו הירושה שצריך לחלק, אפילו אם כל אחד מקבל ממנה רק פרוטה. כן.

הלכה ה': שומת הנכסים בשעת מיתה, נתרבו או נתמעטו, ושטר חוב

כשהיתומים רוצים להוסיף דינר מכיסם

ר' יצחק: וזה הדבר. בסדר. עכשיו באים היתומים עם רעיון. הרי הם רוצים, הרי הם מפסידים כאן,

ר' יואל אשר: או לפחות אחד מהם מפסיד. אומרים הם: יש לנו תחבולה איך לפתור את הבעיה שלא נשארת ירושה מספקת.

אמרו היתומים, אומרים היתומים כך: מה אתה אומר? שאינך יכול לתת לי עכשיו את אלף הדולר שמגיעים לי מכתובה ונדוניה משום שאחר כך לא תישאר ירושה מספקת? אני אוסיף, אקנה לאבי עליו השלום, אוסיף לעיזבונו עוד דינר, וכך כבר יהיה ממה לעשות כאן ירושה. הם אומרים: **"הרי אנו מעלין על נכסי אבינו יתר דינר"**, דינר נוסף. מדוע הם עושים זאת? **"כדי שיטלו כתובת אמן"**, כדי שיוכלו כן ליטול את כתובת אמן ועדיין תישאר ירושה.

"אין שומעין להן", אין שומעים להם, אין עושים כך. **"אלא שמין את הנכסים בבית דין כמה שהיו שוין בשעת מיתת אביהם"**. שמים את הנכסים בבית דין כפי שהיו שווים בשעת מיתת אביהם, ואם בשעת מיתת אביהם לא היה בהם כדי ירושה מלבד זה, אזי בטל דין הכתובה.

נתרבו או נתמעטו: כששווי הנכסים משתנה לאחר המיתה

ר' יצחק: [[#2]] נכון, וכאן כתובה עוד הלכה, עוד דין. מלבד השאלה שאינו יכול להוסיף במפורש, לפעמים המחיר משתנה סתם כך – עולה ויורד.

ר' יואל אשר: גם שניהם. אומר הרמב"ם: **אף על פי** – אומר הרמב"ם, לא רק כשזו עצת היתומים, אלא סתם כך, מעצמם נעשו נכסי האב שווים יותר לאחר מותו, השביחו נכסיו. **"אף על פי שנתרבו או נתמעטו אחר מיתת אביהן קודם שיבואו לחלוק"**. מה קורה? כשמת היה באמת רק כדי חלוקת ירושה ולא כדי חלוקת כתובה, או מקרה הפוך: כשמת היה די, והיה אפשר תחילה לחלק את הכתובות, ונתמעטו, קודם שיבואו לחלוק. אומר הרמב"ם: **"אין שמין אותן אלא כשעת מיתת אביהם"**. שמים כפי שהיה הממון כשהאב מת.

נראה שכל ההלכות הללו – מתי חל חיוב חלוקת הירושה,

ר' יצחק: וחיוב חלוקת הכתובה?

שקלא וטריא: מדוע הכל הולך אחר שעת מיתה? (וזכו בהן יורשין)

ר' יואל אשר: זה קרה כשמת. לאחר המיתה. [[#3]] אם כן כשמת זה היה הדין. עכשיו אתה רוצה לבוא ולומר שתקנה לאביך לירושה? ראשית אין זה שייך, שהרי אינך יכול להקנות דבר לירושה. כן, אולי כן אפשר, אתה יודע, אי אפשר? לאדם מת אינך יכול להקנות. הירושה היא הירושה. אי אפשר לתת מתנה לאדם מת. אתה יכול לתת ישירות ליורשים, אתה יכול לתת מתנה. אם כן שמים זאת בשעת מיתה. בשעת מיתה היה הדין כפי שאמרו חכמים; ובכן, אם חכמים אמרו כך, כך זה נשאר. יוצא ב

ר' יצחק: גמרא שאין זה רק דין, אין זה רק כמו הקפדה, זו גם עובדה שבכל פעם שעושים זאת, רק אחד מהיתומים אומר זאת, נכון, שהרי השני עתיד להפסיד. כמו המשל שלנו, בעל האלף ומאתיים, הוא רוצה לעשות את הקנין, אבל אחיו כבר זכה לגמרי באלף שקל. אי אפשר ליטול ממנו משום שאתה רוצה להוסיף אחר כך. אותו דבר כשהדבר התייקר, הוא כבר יורש, זה כבר שלו. אם כן בירושה זוכים ברגע שהאב מת, לא אחר כך כשמחלקים.

ר' יואל אשר: אבל מה שהוא אומר כאן, איני יודע אם הטעם הוא משום שאתה עושה עוול לאחים, אלא הדין הוא משום שאתה מבטל את מצוות הירושה שאמרנו.

ר' יצחק: בגמרא כתוב כך: **וזכו בהן יורשין**. באמת כל הטעם של ההלכה הוא משום זה,

ר' יואל אשר: אבל ברגע ש

ר' יצחק: ההלכה כך, באמת מעניין. לאחר שההלכה היא שאם אין דינר חלה הירושה.

ר' יואל אשר: כך קרה בשעת מיתה, וכך, כן, כך זה נשאר.

ר' יצחק: זה אינו יכול להשתנות, כי זה כבר שלו.

שקלא וטריא: כיצד פועל הדין ב"נתמעטו"?

ר' יואל אשר: אבל מה באמת עושים בנתמעטו? בנתמעטו כן ייתנו את הכתובות, ובמקרה כזה לא תהיה ירושה. את הדין שירושה היא דבר תורה, לא יאמרו במקרה כזה.

ר' יצחק: לא היה? הרי יש... מבחינה טכנית היה. לא, כן היה. מאוחר יותר.

ר' יואל אשר: אבל לא היה... חלוקת נכסים לא הייתה ירושה.

ר' יצחק: מה ההבדל? המצוה אינה החלוקה, המצוה היא הירושה עצמה.

ר' יואל אשר: לא, הייתי אומר לכאורה יותר כמו לא פלוג. תמיד זכרתי ש...

ר' יצחק: איני מבין את הנפקא... הוא ירש,

ר' יואל אשר: ה... אה. שאתה יורש, ואחר כך מירושתך...

ר' יצחק: הוא ירש את מותר הדינר, איני מבין.

ר' יואל אשר: ירושה היא דבר שקורה מאליו, ואין כאן איזה צד מסוים ש...

ר' יצחק: לא, זה קורה מאליו, אנחנו לומדים זאת עכשיו.

ר' יואל אשר: זה קורה מאליו כזכות, אבל כאן הרי לא יעשו למעשה חלוקת ירושה, משום שזה נתמעט.

ר' יצחק: מה פירוש... נאמר שיש, היה לו שדה...

ר' יואל אשר: זה נתמעט, הוא הניח די כסף כדי לחלק, אם כן מחלקים את הכתובות בנפרד, ובמקרה כזה הרי לא יחלקו אחר כך שום ירושה בנפרד לאחר הכתובות.

ר' יצחק: כן יחלקו. כן יחלקו, משום שהעניין, לא. הם ממשיכים... יחלקו, כך אני מבין. יחלקו זאת לפי מה שהיה שווה אז, אם כן כל אחד יקבל משהו...

ר' יואל אשר: לא, אבל כשנתמעטו פירושו שבשעה שמתו היו כתובות ועוד ירושה. עכשיו אין כתובות ועוד ירושה, נמצא שהם נוטלים תחילה את הכתובות,

ר' יצחק: ואחר כך לא נשאר כלום לירושה. מה עולה בדעתכם? מה עולה בדעתכם? שמים את זה. שמין אותן כשעת מיתה. יש לו נניח מכונית, מה שלא יהיה, שהייתה שווה אז אלף דולר. באלף דולר יש די לעשות את שלושת הדברים, כן? נותנים לאחד מאתיים, לאחד שש מאות, ואת המאתיים האחרים מחלקים, נכון? עושים כך. אמנם למעשה, חלק המכונית שהם יורשים לא יהיה שווה כפי שהיו רוצים שיהיה שווה. אבל הם יורשים את החפץ לפי מה שהיה שווה אתמול. הם אכן יורשים,

ר' יואל אשר: נעשית חלוקה בכל הרמות. אם כן כאילו מחלקים לפי – הרי מדובר כנראה בקרקע או משהו כזה.

ר' יצחק: נכון, מחלקים לפי מה שהיה שווה אז. אהא. והכי נמי דברים שנעלמו לגמרי, יש בגמרא איזו שאלה בזה.

ר' יואל אשר: אם נעלם לגמרי. אין בעיה, למשל, מוכרים את השדה, ועכשיו השאלה היא איך מחלקים את הכסף.

ר' יצחק: מכירה לא שייכת כאן, האם זה נמכר? ייתכן ש...

ר' יואל אשר: בית הדין מוכר את השדה, ומחלקים את הירושה לשני האחים.

ר' יצחק: וכן, אומרים, כיון שנתמעט

ר' יואל אשר: כבר לא תישאר ירושה.

ר' יצחק: הם יקבלו לפי מה שהיה שווה אתמול. הבעיה יכולה להיות אם נעלם לגמרי,

ר' יואל אשר: כן, למשל, זה... חשבתי שזה פירוש נתמעט, שלא נשאר מותר.

ר' יצחק: לא, נתמעט בדרך כלל פירושו נתמעטו בדמים, נעשה יקר יותר או זול יותר.

ר' יואל אשר: נו, ולאחר שנתמעט,

ר' יצחק: אין קצבה לירושה. לא, מחלקים, שמין, זה ברור, מחלקים לפי מה שהיה שווה אתמול. הוא מקבל למעשה דבר ששווה פחות, אבל אתמול היה שווה כך וכך, וכך מחלקים אותו.

ר' יואל אשר: אני שומע, אתה צודק כשמדובר שלא במזומן, אלא בכל שאר הדברים, אבל אם זה מזומן... אבל זה מזומן,

ר' יצחק: מזומן אינו נעשה פחות. מה פירוש מזומן? אה. שוב,

ר' יואל אשר: מזומן אינו נעשה פחות,

ר' יצחק: מזומן הוא מזומן. כן,

ר' יואל אשר: המזומן נעשה פחות...

ר' יצחק: מזומן אינו נעשה פחות. כלומר, יש מקרה שהוא אבד, מה שלא יהיה, הפסדת. אבל זה מה שהגמרא אומרת, שזה חידוש שאפילו באופן שאבד לגמרי, עדיין אתה מקבל חלק באבידה, אין מה לעשות. [[#4]] כלומר, מן הסתם יחלקו את האבידה באופן שווה עם כולם, מבין? נכון. כך אני חושב. בסדר. זה האופן ש...

כשיש שטר חוב כנגד היתר

ר' יואל אשר: אומר עכשיו הרמב"ם חידוש, אומר עכשיו הרמב"ם חידוש כזה. מה קורה במקרה כזה? **"היה שם יתר על כדי כל הכתובות"**, היה מקרה שאכן היה די לעשות ירושה מלבד הכתובות, ובמקרה כזה לכאורה צריך לחלק תחילה את הכתובות. אבל מתחילים לבדוק את הנכסים, ורואים שיש שטר חוב כנגד היתר. מישהו בא ואומר: אה, אביך הניח אלפיים, ויש לך עכשיו די לכתובות? לא, אלף שייכים לי, יש לי שטר חוב. אם כן כשמכניסים את שטר החוב לחשבון, אין שיעור כדי כל הכתובות ועוד ירושה.

אין זה מפריע. אומר הרמב"ם: **"אף על פי שיש עליו שטר חוב כנגד היתר אינו ממעט"**. אין אומרים שבמקרה כזה לא הניח ירושה.

ר' יצחק: כי הוא אכן הניח.

ר' יואל אשר: **"אלא כל אחד מהן יורש כתובת אמו"**, ממשיכים בדין שכל אחד מהן יורש כתובת אמו, כי הוא אכן הניח. מה שמישהו בא אחר כך עם שטר חוב, נתחדש כאן דין חדש, מציאות חדשה שהם התעוררו אליה ש...

ביאור דין שטר החוב: חלות הירושה לעומת מעשה הירושה

ר' יצחק: הוא אומר שרש"י מסביר שכאילו...

ר' יואל אשר: בכלל, כשאדם בא עם חוב ליתומים, אין אומרים שהם מעולם לא ירשו את הכסף, כי הכסף היה תמיד של בעל החוב. הם אכן ירשו. נוטלים מן היתומים, מן היורשים. ולכן יש שבועת היורשים, כי נוטלים מן היורשים. נמצא שהייתה כאן

ירושה, ועכשיו קרתה תקלה חדשה, והם הפסידו את הירושה כי היו צריכים לפרוע חוב.

ר' יצחק: אין זו תקלה, הם צריכים לשלם. כמו כשיש לי חוב על מישהו, זה הכסף שלי,

ר' יואל אשר: אני צריך לשלם לו. כן, אלא שבחוב בדרך כלל היית חושב: בחוב יש שעבוד, וממילא מעולם לא ירשת את זה,

ר' יצחק: כי באמת מעולם לא

ר' יואל אשר: היה זה כסף של אביך. כך אפשר להגיע למסקנה. לא, זה היה הכסף שלו. תמיד בחוב זה הכסף שלך. יש לך מצוה, חיוב, שעבוד לשלם,

ר' יצחק: אבל זה עדיין הכסף שלו. ממילא הילדים ירשו אותו, ועכשיו הוא יוצא מירושתם לחוב.

ר' יואל אשר: זה החידוש איך לומדים את זה. [[#5]] אין הפירוש שהחכמים רצו שתהיה ירושה פורמלית, שהילד ילך משם עם ירושה. הם רצו שתתקיים מצות הירושה מן התורה. מצות הירושה מן התורה התקיימה. לא מעשה הירושה, אלא חלות הירושה,

ר' יצחק: כן. תמיד כך, כי הרי יכול להיות פשוט, איך קוראים לזה?

ר' יואל אשר: כן, אני אומר, כי הסיבה הרי אינה משום שמרחמים על הילדים. זה הרי משום שרוצים שדין התורה יתקיים.

ר' יצחק: דין התורה התקיים. אדרבה, רחמנות עליהם אפשר לומר להפך, שיקבלו את הכתובה. אי אפשר לדעת מהי הרחמנות, כל העניין כאן הוא התורה.

ר' יואל אשר: לא מדברים על רחמנות. אם האח מרחם ורוצה לתת לאחיו כתובה, הוא יכול אחרי הירושה להחזיר לו במתנה. אין בעיה.

הקדמה להלכה ו': ירושת הכתובה מן האב לעומת ירושה מן האם

ר' יצחק: עכשיו נלמד דבר חשוב, שכל ההלכה שאנו אומרים שיש תנאים מתי יורשים את הכתובה ומתי לא, זה דווקא כשהם יורשים אותה מן האב. אבל אם האשה כבר קיבלה את הכתובה – למשל, היא מתה לאחר מכן; כלומר, הוא מת קודם והיא קיבלה את הכתובה, או סתם שכבר קיבלה את הכתובה – הוא יורש ממנה. ירושה ממנה היא ירושה גמורה, ואין צורך בכל ההלכות הללו.

ר' יואל אשר: נכון? טוב מאוד. כן. **מי שהיה נשוי שתי נשים.**

הלכה ו': אחת מתה בחייו והשנייה לאחר מיתתו

ההבדל בין ירושה מן האב לירושה מן האם

ר' יואל אשר: אם כן,

ר' יצחק: עכשיו נלמד דבר חשוב, שכל ההלכה שאנו אומרים שיורשים, שיש תנאים מתי יורשים את הכתובה ומתי לא, זה דווקא כשהם יורשים אותה מן האב. אבל אם האשה כבר קיבלה את הכתובה, למשל היא מתה לאחר מכן, כלומר הוא מת קודם והיא קיבלה את הכתובה, או סתם שכבר קיבלה את הכתובה – הוא יורש ממנה! יורש ממנה הוא ירושה גמורה,

ר' יואל אשר: ואין צורך בכל ההלכות הללו. נכון? הלאה, כן.

כשהשנייה נשבעה לפני מותה

ר' יואל אשר: מי שהיה נשוי שתי נשים, הוא נשא שתי נשים, **ומתה אחת מהן בחייו,** אחת מתה בחייו ואחת מתה לאחר מיתתו. **ולו בנים משתיהן,** יש ילדים משתי הנשים. הדין כך: **אף על פי שלא הניח יתר על שתי הכתובות,** כן, הוא מת, ועכשיו מתחילה השאלה בעניין הירושה, הדין כך: הוא לא הניח יותר משתי הכתובות. הוא לא הניח יותר מאלף ומאתיים, אם ממשיכים עם הדוגמה הקודמת כל הזמן. הדין כך: אבל הרי יש עוד אשה חיה, והאשה החיה תבוא לבית הדין ותתבע את כתובתה, הדין כך: **אם נשבעה השניה שבועת אלמנה קודם שתמות,** אם האשה השנייה,

ר' יצחק: להפך, האשה שמתה. האשה שמתה,

ר' יואל אשר: נכון? עכשיו שתיהן מתו,

ר' יצחק: כן? כן, כן, אה, נכון.

ר' יואל אשר: אחת בחייו, והשנייה גם מתה, כן? אם עשתה שבועת אלמנה קודם שתמות, כלומר, זו שמתה בחייו הרי לא עשתה שבועת אלמנה, זה הרי לא שייך,

ר' יצחק: אבל היא מתה,

ר' יואל אשר: השנייה הייתה אלמנה לפני שמתה ועשתה שבועה, היא באה לבית הדין ועשתה שבועה לפני שמתה שבעלה

ר' יצחק: מעולם לא נתן לה את כתובתה,

ר' יואל אשר: הדין כך: **בניה קודמין לירש כתובתה.** כבר למדנו שחיוב הכתובה חל לאחר השבועה, כלומר לאחר שעשתה את שבועתה, הרי זה כאילו תבעה אותה, וכאילו נכנס הדבר לרשותה. **בניה קודמין לירש כתובתה,** ילדיה קודמים לרשת את הכתובה.

מדוע? היה אפשר לומר גם כאן את אותו הטיעון, שכיון שלא נשאר די לירושה, תתבטל הכתובה. אומרים לא, כאן שונה. מדוע? כי ילדיה, **מפני שאינן יורשין כתובת אמם בתנאי זה,** הסיבה שהם יורשים כתובת אמם אינה מכוח ההלכה, ההלכה הרגילה שבנין דכרין יירשו כתובת אמם, **אלא ירושה של תורה,** במקרה כזה הם יורשים אותה בדין הירושה הרגיל שהבנים יורשים את אמם. מעיקר דין תורה, רק הילד הזה יורש את הכתובה, והילד האחר שאינו ילד של האם, אלא ילד של האב, אינו יורש את נכסי אמו של ראובן. שמעון לא יירש את נכסי אמו של ראובן, הוא יורש זאת מדין תורה.

ואחר כך יורשין בני הראשונה כתובת אמן בתנאי זה. אחר כך באים בני הראשונה, ילדי האשה שמתה בחיי אביהם, והם יורשים אותה בתנאי הכתובה. הדין הרגיל של תנאי כתובה, שיורשים אותה מן האב לאחר מיתה. **ואם נשאר שם כלום,** אם נשאר משהו, אפילו פחות מדינר, בסדר, **חולקין אותו בשוה,** כי כן, יש דיני ירושה רגילים. אבל במקרה כזה אין הדין שהירושה

ר' יצחק: תבטל את הכתובה.

ר' יואל אשר: טוב מאוד. נכון, כי הראשונים אינם יורשים מתורת תנאי כתובה. כך למדנו, שירושה היא דין חזק יותר מתנאי כתובה, וממילא כשיש שאלה של או ירושה או תנאי כתובה, הירושה קודמת, אבל כאן אין זו ירושה כנגד תנאי כתובה, זו ירושה כנגד ירושה, ולכן הם מקבלים ירושה כזו מדין תורה.

ר' יצחק: יפה, טוב.

כשהשנייה מתה לפני השבועה

ר' יואל אשר: אבל אם לא עשתה שבועה קודם, הרי כל זה כשכבר זכתה ממש בכתובה, וממילא הילדים יכולים לרשת אותה ישירות ממנה. אבל **אם מתה קודם שתישבע,** אם לא נשבעה, אם כן שווי הכתובה מעולם לא נעשה שלה, ואז הם יורשים אותה רק בתורת רגיל...

ר' יצחק: לא, אז השני אינו מקבל את כתובת בנין דכרין.

ר' יואל אשר: אה, בני הראשונה שמתה,

ר' יצחק: אשה שמתה בחייו

ר' יואל אשר: אינה מחויבת שבועה. **בני הראשונה יורשין כתובת אמם בלבד,** כי הם ירשו אותה כשהאב מת. **והשאר חולקין בשוה,** כי כיון שהאם הייתה בחיים ולא עשתה שבועה, היא כלל לא קיבלה את הכתובה. הם מפסידים את כתובתם, ומקבלים רק ירושה. **והשאר חולקין בשוה.**

ר' יצחק: בכלל, כשהאם מתה אחרי האב אין כתובת בנין דכרין, נכון? כתובת בנין דכרין היא כשהיא מתה קודם. אז הכתובה שלה, לא של הילדים. אין לה כתובה, אין, אין. מה לעשות? את זה כבר למדנו קודם, אפשר לגבות רק מי שנשבעת, ואין מי שתישבע, אין. נכון. נכון. טוב מאוד.

הלכה ז': שתי הנשים מתו לאחר הבעל

כששתיהן נשבעו – ירושה של תורה והלכות קדימה

ר' יצחק: ומה קורה אם היו לו...

ר' יואל אשר: אומר הרמב"ם כך.

ר' יצחק: כן, היו שתיים. קודם למדנו מקרה פשוט במובן מסוים, שרק אחת מהן מתה אחריו. ממילא, אם לגבי האחרת השבועה אינה נוגעת, אינה נוגעת. מה אם שתיהן מתו אחריו?

ר' יואל אשר: שתי הנשים מתו אחריו. **היה נשוי שתי נשים,** ולשתיהן היו ילדים. **ומת,** האב מת, ואחר כך מתו הנשים. ועכשיו באים היורשים, הדין כך: **אם נשבעו,** אם שתי הנשים עשו שבועה, ובשבועה זכו בכתובה, **ואחר כך מתו,** טוב מאוד, כי **כל אחד ואחד יורש כתובת אמו בירושה של תורה.** עוד לפני שדנים, הדבר הראשון הוא שהם מקבלים את הירושה מאמם, שהיא הכתובה. **לא בתנאי זה,** לא בתנאי הכתובה, **לפיכך אין משגיחין בהם אם יש שם מותר או אין שם.** מסתכלים רק על דין ירושה של תורה, ואין נפקא מינה אם נשאר עוד לרשת ועוד לחלק.

ר' יצחק: נכון, אבל מה שכן, יהיו אותן הלכות סטנדרטיות מקודם. אם אין די, מי מקבל יותר, זה סיפור אחר. עוברים לשאלת הקדימה.

ר' יואל אשר: בתור קדימה, **יורשי הראשונה קודמין ליורשי השניה,** כי האב חייב את עצמו ושעבד את נכסיו לראשונה.

ר' יצחק: אלו ההלכות שלמדנו קודם בעצם, הלכות קדימה רגילות.

כששתיהן לא נשבעו, או שרק אחת נשבעה

ר' יואל אשר: אבל זה אם נשבעו. **ואם לא נשבעו,** אם הנשים עדיין לא נשבעו ועדיין לא זכו בכתובתן, **חולקין הבנים הכל בשוה,** אז אין דין כתובה, יש רק דין ירושה פשוטה. ירושה פשוטה, וחולקין הבנים הכל... אהה, כי הנשים הרי,

ר' יצחק: הרי האריכו ימים אחריו.

ר' יואל אשר: אין שבועה, ובלי שבועה אין כתובה. הן האריכו ימים אחריו, טוב מאוד. **חולקין הבנים הכל בשוה, ואין שם ירושת כתובה.** אומר הרמב"ם מדוע? **לפי שאין לאלמנה כתובה עד שתישבע.** אלמנה אינה מקבלת כתובה עד שתישבע. וכיון שהן האריכו ימים אחרי בעלן, הן לא זכו אוטומטית בכתובה עבור ילדיהן. ויתרה מזו, הן עצמן זכו בכתובתן רק אם נשבעו, ואם לא נשבעו הפסידו אותה. כאן נשאר רק דין ירושה רגיל.

ר' יצחק: מה אם אחת,

ר' יואל אשר: אותו מקרה, שתי נשים ששתיהן מתו לאחר הבעל. אחת מהן עשתה את השבועה ואחת לא. **זו שנשבעה – בניה יורשים כתובתה תחילה,** זו שנשבעה, יורשים

ר' יצחק: ילדיה ירושה של תורה,

ר' יואל אשר: כמו כן, כי היא כבר זכתה, **והשאר חולקין אותו בשוה.** טוב מאוד.

הלכה ח'-ט': כתובת בנין דכרין נגבית רק מבני חורין

גדר כתובת בנין דכרין כדין בירושה

ר' יואל אשר: אומר הרמב"ם, עכשיו עליך לדעת הלכה **שכל יורש כתובת אמו שמתה בחיי אביו,**

ר' יצחק: הדין,

ר' יואל אשר: תנאי כתובת בנין דכרין, ההלכה שאנו מדברים עליה כאן, אינו כשאר דיני גביית הכתובה שכבר למדנו, שהאשה כשהיא מקבלת את כתובתה, כשהיא גובה את כתובתה, יכולה לגבותה גם מקרקעות שהבעל מכר,

ר' יצחק: זה דין רק כשהיא יורשת...

ר' יואל אשר: כשהיא... עם הכתובה, נכון, זה רק כשהיא נוטלת את הכתובה, אבל כשהילדים יורשים כתובת אמם, כתובת בנין דכרין, אין זו אותה הלכה, אלא **אינו טורף מנכסים משועבדים**

אלא מבני חורין ככל היורשים. חכמים עשו את הדין הזה דין ירושה. הזכות לרשת היא מחמת הכתובה, אבל האופן – קוראים לזה בנין דכרין, כאילו ילדים יורשים. זה נכנס תחת הקטגוריה הרגילה, ההלכות הרגילות של ירושה. ובירושה אין אדם יכול לתפוס בנכסים שהאב מכר.

שיחה: הלשון "ירתון" בכתובה ומושג "ירושה של תורה"

ר' יצחק: נכון. בגמרא אומר שכתוב הלשון, לשון הכתובה היא **ירתון**, לא שיש להם דין כתובה, אין זה שהכתובה עוברת לילדים, אלא שיש להם כעין קדימה בירושה.

ר' יואל אשר: אבל זה לא בגלל שכתבו "ירתון", כי נראה ב

ר' יצחק: מקום שבו

ר' יואל אשר: לא כותבים כתובה, יהיה גם כן אותו דין.

ר' יצחק: "ירתון" כתוב בלשון ירושה, כן. יש, כן, אני חושב שכתוב, מכל מקום, יש שיטה ש**מספר כתובה נלמד**. שכאשר מדייקים מלשונות הכתובה, כך היא ה...

ר' יואל אשר: כך היא ההלכה.

ר' יצחק: אני אומר, אין הכוונה שלשון הכתובה יצרה את הדין. לשון הכתובה מראה לנו שזהו אופן התקנה. זה מעניין,

ר' יואל אשר: כי ברגע שאומרים את הדבר הזה, הייתי יכול לומר שלעולם לא מתבטל דין ירושה של תורה, כיון שאמרו שזהו אופן של ירושה.

ר' יצחק: ירושה של תורה היא שוה בשוה. הם עשו תנאי, מעין ירושה,

ר' יואל אשר: הרי אפשר לעשות מעין ירושה. אם כן, מה שאתה אומר "ירושה של תורה" אין כוונתו לעצם דין הירושה, אלא לדין שהבנים מתחלקים ביניהם.

ר' יצחק: זו ירושה של תורה, ודאי. כלומר, ירושה של תורה אין פירושה שיש ירושה; ירושה של תורה היא, נכון, אופן החלוקה, הבכור, וכן הלאה,

ר' יואל אשר: כל הסדר כולו.

הלכה י': תנאי כתובה של מזונות הבנות ("בנן נוקבן")

הלשון הארמית "בנן נוקבן"

ר' יצחק: טוב, עכשיו סיימנו את עיקר הלכות כתובת בנין דכרין,

ר' יואל אשר: כן, אחד מארבעה עשר דיני הכתובה היה כתובת בנין דכרין, ועכשיו יבוא כתובת בנן נוקבן. בנות נקבות – לא, בארמית כתוב "בנן נוקבן", נכון?

ר' יצחק: צריך לחשוב על זה. **בנן נוקבן דיהווין ליכי מינאי**, כן כן, כך כתוב. בקיצור, "בנן" – למה באמת לא אומרים "בנתן"? בארמית אין...

ר' יואל אשר: בנת? בנין ובנן. איני יודע. איני יודע דקדוק ארמי לעומק...

ר' יצחק: איני יודע אם יש בכלל דקדוק ארמי.

ר' יואל אשר: נראה שכל אחד יכול לעשות לעצמו דקדוק משלו בארמית.

ר' יצחק: יש, לא, לא, לא,

ר' יואל אשר: כן יש, המילה יכולה להתקיים כך.

ר' יצחק: וגם סופרי הגמרא כבר לא ידעו, ויש הרבה, הרבה טעויות, אבל יש אנשים שעוסקים בזה.

ר' יואל אשר: כוונתי לומר שהארמית של התרגום והארמית של הזוהר אינן אותה ארמית.

ר' יצחק: שוין, הלאה. טוב, גם לשון הקודש משתנה, אבל בכל אחד מהם, צריך להיות בטוח... טוב, מה... טוב,

דין מזונות הבנות לאחר מיתת האב

ר' יואל אשר: מתנאי כתובה. עוד מתנאי הכתובה, עוד דין בכתובה, שהבעל מתחייב לאשתו, הוא **שתהיינה הבנות** – שהבנות שתהיינה לה ממנו – **ניזונות מנכסי אביהן אחר מותו עד שיתארסו או עד שיבגורו.** שהבנות גם כן תהיינה ניזונות מנכסי אביהן עד שתתארסנה או עד שתהיינה בוגרות. בנות צעירות, **בנות קטנות**, עד שיהיו בנות שלוש עשרה וחצי, כן? שתים עשרה וחצי,

מזון הבנות ומעשה ידיהן

ר' יואל אשר: שהבנות גם כן תקבלנה את... תהיינה ניזונות מ**נכסי אביהן** עד שתתארסנה או עד שתהיינה בוגרות. בנות צעירות, **בנות קטנות**, עד שיהיו בנות שתים עשרה וחצי. הן תאכלנה מנכסי האב. כלומר, כשם שהדין הוא שהאשה יושבת בבית ואוכלת מנכסיו, היא אינה יושבת לבדה; לבנותיה הקטנות יש גם כן אותו דין, שכל זמן שהן קטנות, או כל זמן שעדיין אינן אשת איש, הן יכולות לאכול מנכסי האב בביתו.

בגרה – מה קורה כאשר בגרה הבת? הבת נעשתה בוגרת, **אף על פי שלא נתארסה**, או להפך: **נתארסה אף על פי שלא בגרה.** מה פירוש? אם נוצרה סיבה אחת שבגללה היא כבר אינה סמוכה על שלחן אביה, שבגללה היא עצמאית – או משום שהיא כבר גדולה ויכולה לצאת לעבוד בעצמה, או משום שיש לה בעל חדש שדואג לה – אזי **אין לה מזונות.** [[#2]]

אומר הרמב"ם: הרי למדנו אתמול שגם אצל האלמנה כך הוא, שהיא יכולה לאכול מנכסי האב, אבל הזכרנו שיש גם דין מעשה ידיה. כל זמן שהאב מפרנס אותה, או שהיורשים מפרנסים אותה, היא צריכה לעומת זה – **תקנו מעשה ידיה משום מזונותיה** – לתת את מה שהיא עובדת ומרוויחה, או מה שהיא זוכה בו, אם התמזל מזלה ומצאה מציאה, הדבר שייך לבעל או ליורשים. הדין הזה הוא רק על האלמנה עצמה, אבל לא על הבת: **ומעשה ידיה ומציאתה לעצמה לא לאחים.**

ר' יצחק: כן.

דיון: מדוע אין מעשה ידי הבת שייכים לאחים?

ר' יואל אשר: לכל דבר יש שיעור. **מעשה ידיה ומציאתה** איפשהו...

ר' יצחק: כמו שהוא **לעצמה** ולא **לאחים**.

ר' יואל אשר: כסף. ייתכן שזה פשוט, כיון שהוא מביא לשון מהרמב"ם בהלכות עבדים: **שאין אדם מוריש זכות שיש לו בבתו לבנו**. האב לעולם אינו מוריש שיש לי זכות...

ר' יצחק: כוונתי, זו נקראת קושיא, כי האב – **מעשה ידי הבת לאביה**. לא מלבד זה.

ר' יואל אשר: כשהאב היה בחיים, אומר הוא, כשהאב חי, כשם שהאם צריכה לתת את מעשה ידיה, כך גם הבת צריכה לתת את מעשה ידיה לאביה.

ר' יצחק: אפילו כשאינו חייב לתת מזונות, אין לזה קשר.

ר' יואל אשר: ואם היא כן צריכה לתת, אפילו כשכבר הגיעה לגיל שבו הוא אינו חייב לתת...

ר' יצחק: מעשה ידי הבת לאביה. אבל את זה הבן אינו יורש. מעשה ידי הבת לאביה הוא לכאורה יותר עניין של קנין.

ר' יואל אשר: שהרי אין לה עדיין קנין משלה, כמו גם בן. כוונתי, אותו דבר כמו בן...

ר' יצחק: כמו בת.

ר' יואל אשר: קטן? קטן, לא. לא זה. כל מה שקנה איש, כל מה שקנה קטן? לא? וכי לא נאמר שלקטן אין קנין משלו?

ר' יצחק: לא, לא, אין לו יד. לפעמים כשהוא קטן מאוד, אבל אין הלכה שמעשה ידיו לאביו.

ר' יואל אשר: אבל מה שהאב מקבל מהבת אינו דין כנגד מזונות, זה דין נפרד. לא?

ר' יצחק: בת, כמו שיש לו...

ר' יואל אשר: זכות בבת שלה...

ר' יצחק: אני חושב שזה לא נכנס...

ר' יואל אשר: לקבל קידושין עבורה.

ר' יצחק: כך כתוב בגמרא: **הבת הניזונת מן האחין**, כיון שאין יורשים... אין הכוונה לדין של אשה, הכוונה לדין כמו אמה עבריה. מעשה ידי הבת לאביה, אבל את הזכות הבנים אינם יורשים. יורשים רק את החוב, לא את הזכות. לא, אין יורשים את החוב, זהו תנאי חדש בכתובה. אבל...

ר' יואל אשר: אין פירושו שהבעלות שהייתה לאב על בתו עוברת...

ר' יצחק: לבנים. נכון. וגם זה, וגם מה שיש מעשה ידיה כנגד מזונות, גם זה אינו עובר. כי נראה שאין זה עד כדי כך שיהיה כנגד. צריך להבין זאת לגבי הדבר השני. לגבי הדבר הראשון הוא מביא את הגמרא שאין אדם מוריש זכות בתו לבנו. אבל מדוע לא נאמר שהם יכעסו עליה שהיא לוקחת מהם...

ר' יואל אשר: אין כאן איבה כזאת, כי זה דבר זמני.

ר' יצחק: הרי זה לא יימשך לעולם ועד. [[#3]] והגמרא אומרת עוד דבר, נקרא **שתקבל**. הוא מפרש שהכוונה – איני רואה כאן את הפירוש לפניי – שהכוונה שאב רוצה שלבנותיו יהיה מעט כסף. היא תתחתן...

ר' יואל אשר: נלמד את ההלכה הבאה, נלמד עכשיו שהאב רוצה גם לתת לה מכספו לצורך החתונה.

ר' יצחק: אם כן, עוד דבר. אם כן, יוצא מזה שהוא מוותר לה על מעשה ידיה, כביכול מצד תנאי הכתובה, ולא מצד מצב של אמה עבריה. אם כן, משתי הסיבות הללו נשארים לה מעשה ידיה ומציאתה לעצמה. עכשיו למדנו שהיא מקבלת מזונות.

הלכה י"א: שיעור ואופן מזון הבנות בהשוואה לאלמנה

ר' יואל אשר: כיצד עושים? מהו שיעור המזונות? אצל האשה היה... לא מקבלים רק מזונות...

ר' יצחק: אלא גם דברים אחרים. נכון.

ר' יואל אשר: אצל האשה היו לנו כמה פרקים שלמים על כמה נותנים מזונות וכסות. אומר הוא, גם הבת, הבת מקבלת מנכסי אביה למזונותיה ולכסותה. כיצד? אומר הרמב"ם: **פוסקין לבת מזונות...**

ר' יצחק: כוונתו, לא, לא, כוונתו בעיקר לומר שנותנים לה גם מדור וכסות. מדוע הוא מונה זאת? אין נותנים את אותו הסכום כמו לאלמנה.

ר' יואל אשר: מה שהיא מקבלת מזון, אין הכוונה רק מזון, הכוונה גם בגדים ומקום מגורים **מנכסי אביה כדרך שפוסקין לאלמנה**, כמו שהאלמנה מקבלת שאר וכסות וכל מה שכלול בזה.

ועוד הלכה שדומה במזונות הבת למזונות האם, האלמנה: **מוכרין למזון הבנות וכסותן בלא הכרזה**. אם היתומים אינם נותנים, בית הדין יכול לרדת לנכסיהם ולמכור מן הירושה בלא הכרזה, כמו שמוכרים למזון האלמנה וכסותה **בלא הכרזה**, כמו הדין ש...

ר' יצחק: למזונות אין עושים הכרזה.

ר' יואל אשר: לגבי האשה: **כדרך שמוכרין למזון האלמנה וכסותה** בלא הכרזה.

ההבדל בין אלמנה לבנות: "לפי כבודה" לעומת "דבר המספק"

ר' יצחק: אלא, אומר הרמב"ם...

ר' יואל אשר: באילו דברים אין היא מקבלת באותה מידה כמו מזון האם? **אלא שהאשה פוסקין לה לפי כבודה וכבוד בעלה.** לגבי האשה דיברנו שתמיד הדבר לפי כבודה או לפי כבוד בעלה, הולכים לפי הגבוה מבין השניים.

ר' יצחק: לפי מה שגבוה יותר, נכון.

ר' יואל אשר: ואף למדנו שאפילו כשהיא מתה, למשל קבורה, הדבר לפי כבודה או כבוד בעלה. אבל **ולבנות** אין הולכים לפי הדין הזה, אלא: **פוסקין להן דבר המספק להן בלבד**. לנערות צעירות אין עדיין דין כבוד, כבוד בעלה או כבוד אביהן. כוונתי, הן היו רוצות, כוונתי לומר שכבר יש ב...

ר' יצחק: בטבע עניין הכבוד.

ר' יואל אשר: אבל ההלכה אינה אומרת זאת.

ר' יצחק: למדנו את אותה הלכה גם בתקנת חכמים שאב זן את בניו, גם כן, לא לפי כבודו. כבודו פירושו רמה גבוהה יותר...

ר' יואל אשר: כמה שנדרש. לפי הרמה שלהם – אין כאן עניין של רמה, אלא **פוסקין להן דבר המספק להן בלבד**.

ר' יצחק: משהו שיקיים אותן, מה שנדרש.

ר' יואל אשר: מה שנדרש. רק מעניין, כי משאירים פתוח כמה נדרש. כן, בודקים מהי הרמה הרגילה ב...

ר' יצחק: המינימום אולי, כמו...

ר' יואל אשר: שלא תמות ברעב? קשה לומר. איני יודע, לא אמרו מזונות, כסות...

ר' יצחק: לא לחם... לא, לא, מינימום.

ר' יואל אשר: טוב, היא צריכה להיות לבושה, אני אומר שהרי כבר מדברים...

ר' יצחק: בלי התורה.

ההבדל בשבועה

ר' יואל אשר: אומר הרמב"ם הלאה...

ר' יצחק: עוד דבר. אומר הרמב"ם הלאה:

ר' יואל אשר: האם, כשלמדנו, כשהאם אוכלת מנכסי האב, היא צריכה להישבע שעדיין לא קיבלה את כתובתה, וממילא הבנים יצטרכו להמשיך לזון אותה. אבל הבנות לעולם אינן צריכות להישבע: **והבנות אין נשבעות כלל**. טוב. אומר הרמב"ם כך...

הלכה י"ב: התנאי של הוצאת שטר כתובה

ר' יצחק: עכשיו נלמד תנאים בזה.

ר' יואל אשר: הרמב"ם, כל ההלכות שלמדנו עד עכשיו הן רק כשיש כתובה. **אין הבנים יורשים כתובת אמם** – ההלכה שהבנים יורשים כתובת ונדוניית אמם, טוב, רק כתובת אמם, ובואו לא נכניס עכשיו את המילה נדוניה, על כל פנים, כתובת אמם – **ולא הבנות ניזונות בתנאים אלו** – מה שהבנות מקבלות גם כן מכח תנאי כתובה, מכח דין כתובה הן מקבלות מזון, זה רק אם יש לה שטר כתובה – **עד שיהיה שטר כתובה יוצא מתחת ידם**, עד שהיא יכולה להציג שטר כתובה. [[#4]]

אבל אם אין שם שטר כתובה, אבל אם הבנות לא קיבלו כתובה מאמן, כלומר, אין שטר כתובה, **אין להם כלום** – אין גם כן, לא לבנים ולא לבנות, שום מזון. מדוע? **שמא מחלה אמם כתובתה**, שמא האם מחלה על הכתובה לאב, אמרה שהיא מוחלת לו, וכשהיא מוחלת היא מוחלת על כל הכתובה עם כל תנאי הכתובה.

מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בגדר "מחילת הכתובה"

ר' יואל אשר: על זה בא מיד הראב"ד, והראב"ד חולק. הראב"ד אומר שזה **הפלא ופלא**. כלומר, היא מוחלת על עיקר הכתובה – על המנה, על המאתיים היא מוחלת, או שהיא אומרת כאילו שילמת לי – אבל מדוע תמחל על הזכויות שיש לבנותיה?

ר' יצחק: הראב"ד, זו הקושיא שלך. הראב"ד שואל קושיא קצת דומה. הראב"ד אומר שזה **הפלא ופלא**. הוא אומר: מדוע מזון הבנות תלוי בפירעון הכתובה? זו טענתו. הראב"ד אומר חידוש, שמחילה אינה יותר מפירעון הכתובה.

הרמב"ם פירש אחרת, זו לכאורה המחלוקת: הרמב"ם סבר שמחילת הכתובה היא כאילו קרעת את השטר, הוא אינו קיים. בכתובה כתובים כל התנאים, וממילא גם הם אינם. יש בזה סברא.

אבל לראב"ד היה פירוש חדש בפירוש המחילה. הוא אומר, מחילה היא כאילו נפרעה הכתובה. ואפילו נפרעה הכתובה, הרי אין זה מפריע למזונות הבנות. למזונותיה שלה דווקא זה מפריע מסיבה אחרת, כיון שיש לה מזונות רק עד שתיטול כתובתה. אבל לבנות אין מזונות רק עד שנוטלים כתובה, נכון? לבנות יש מזונות עד שיתארסו או שיבגרו, ומה איכפת לי שהיא מחלה על הכתובה? טוב מאוד.

ר' יואל אשר: זו קושיית הראב"ד. אולי קושיית הראב"ד תעלה גם כאן, למשל, על נכסי צאן ברזל של הבנים. אפילו אם היא מחלה, אולי מחלה רק על עיקר הכתובה.

ר' יצחק: השאלה אינה אם מחלה רק על חלק. השאלה היא מהו פירוש המחילה. הוא אומר שהרמב"ם אכן סובר באופן כללי שמוחלת כתובתה אין לה שום תנאי כתובה, כך כתוב בפרק י"ז, כפי שמביא המגיד משנה.

והמגיד משנה כאן מסכים לראב"ד, הוא אומר ש**ודאי שדעת רבינו צריך עיון** לגבי מזונות הבנות, שלגבי שאר תנאי הכתובה שלה אפשר להבין את שיטת הרמב"ם, אבל לגבי מזונות הבנות קשה יותר להבין, כיון שלכאורה אין לזה שום קשר לכתובה. והמגיד משנה בדרך כלל הולך עם... לא תמיד, אבל בזה, המגיד משנה אינו מגן גדול של הרמב"ם.

ר' יואל אשר: הוא אינו ה..., איך קוראים לזה...

ר' יצחק: המגיד משנה אינו מפלגתי. כן, המגיד משנה הרבה פעמים הולך עם הרשב"א, עם הרמב"ן, עם הראב"ד, הוא אינו חסיד של הרמב"ם במובן זה. אם כן, בכל אופן, זו מחלוקת הרמב"ם והראב"ד.

במקום שאין כותבים כתובה

ר' יואל אשר: [[#5]] כן, אומר הרמב"ם: כל זה רק אם כל אחד כותב כתובה. כשאין כתובה, יש איזו קושיא, איזה ריעותא, שאפשר לומר שהיא מחלה. אבל **ואם אין דרכם לכתוב כתובה**, תמיד יש דין כתובה מדין תקנת חכמים, **יש להם כפי התנאין** – כן יש, הבנות והבנים כן יירשו כפי התנאין.

ר' יצחק: טוב מאוד. את זה כבר למדנו כמה פעמים קודם, אותם כללים.

הלכה י"ג: מצוה בשעת מיתתו לעקור תנאי כתובה

ר' יואל אשר: שוין. אומר הרמב"ם כך: ההלכה הבאה ברמב"ם שואלת כמה זכות יש לבעל לשנות את הכתובה. אומר הוא כך: **מי שציוה בשעת מיתתו לעקור אחד מתנאי כתובה**, כשהוא מת הוא עוד רוצה להספיק ל...

ר' יואל אשר: אבל תמיד יש, דין כתובה תמיד קיים מדין תקנת חכמים, **יש להם כפי התנאין** – כן יש, והבנות והבנים כן יורשים כפי התנאין.

ר' יצחק: טוב מאוד. למדנו את אותו דבר כמה פעמים קודם, אותם כללים.

ר' יואל אשר: שוין, הרמב"ם אומר כך: ההלכה הבאה ברמב"ם עוסקת בשאלה כמה רשות יש לבעל לשנות את הכתובה. וכך הוא אומר: **מי שציוה בשעת מיתתו לעקור אחד מתנאי כתובה**, כשהוא נפטר הוא רוצה עוד לחטוף מצוה אחת בעולם הזה: אני רוצה לעקור אחד מתנאי הכתובה, **כגון שאמר אל יזונו בנותיו מנכסיו**, אהה. אין כאן מירכאות, כי הוא אינו אומר "בנותי מנכסי", אוקיי, אוקיי. או, המירכאות כאן אינן באות לומר שזה לשון אמירה, אלא כדי להבהיר מעט מהו הדבר עצמו. כן. **או אל תזון אלמנתו או אל יירשו בניו כתובת אמן**, אחד משלושת הדברים, באחד מתנאי הכתובה הוא ציווה במפורש צוואה אחרת, **אין שומעין לו**, זה לא מועיל לו, לא שומעים לו.

ר' יצחק: פשוט. מדוע? כי זהו תנאי כתובה.

ר' יואל אשר: התירוץ הוא, יש מקרים שבהם צוואת הבעל מועילה, כי הוא עדיין יכול לתת מתנה בחייו, הוא אומר: לבן הזה אני רוצה לתת יותר כסף,

ר' יצחק: אבל נראה זאת בהלכה הבאה.

ר' יואל אשר: ייתכן ששומעין לו, אבל כנגד תנאי

ר' יצחק: כתובה אין לו את הרשות,

ר' יואל אשר: כי החיוב נוצר כשהוא נשא אשה. אין הפירוש שהחיוב יחול כשהוא ימות ועדיין יש לו עכשיו את הרשות למנוע אותו. הוא מחויב.

ר' יצחק: פשוט ממש, אינני רואה מה יש לומר בכלל.

החידוש במתנת שכיב מרע: באין כאחד

ר' יואל אשר: אבל הדבר הבא, לא, כאן יש חידוש, **נתן כל נכסיו במתנה לאחרים**, הוא נתן את כל נכסיו במתנה לאחר,

ר' יצחק: גם זה לא מועיל. מדוע?

ר' יואל אשר: כך הוא, אדם היה חושב שאפילו אם זה על פיו, אין יותר כסף, אבל הרמב"ם אומר כך: **הואיל ומתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה**, אהה. בדרך כלל **נתן כל נכסיו במתנה לאחרים** פירושו שהוא נותן מתנת שכיב מרע, לא שהוא אומר שמעכשיו יחול הקנין. הרי הוא קמצן, הוא אומר: למקרה שאחזור לחיות, אני רוצה שזה יהיה שלי. הוא רק רוצה להתערב בתהליך הירושה, ולכן הוא נותן מתנה, והרי הפירוש הוא שהמתנה תחול כשהוא ימות. **הואיל ומתנת שכיב מרע** הרי אינה **קונה אלא לאחר מיתה כמו שיתבאר** בהלכות ירושה מן הסתם.

ר' יצחק: כן, אני מניח. בוא נראה מיד במגיד משנה. וממילא,

ר' יואל אשר: **"הרי המתנה וחיוב הנכסים בתנאין אלו באין כאחד"**. אז מה קורה? הוא עומד למות, ואז מה יקרה? יעלו, יחולו כמה חלויות. מה יקרה? חיוב הנכסים לתת את הנכסים, את הכתובה, לתת הכל כדת, ומתנת שכיב מרע תחול באותו זמן, ברגע שהוא מת.

ר' יצחק: אין זה קודם זה לזה,

ר' יואל אשר: זה העיקר. אין אומרים שכאשר עלה חיוב הכתובה כבר לא היה כסף בחשבונו, כי מקבל המתנה כבר ירש. לא, שניהם חלים כאחד.

ר' יצחק: נכון,

ר' יואל אשר: וממילא, אז הולכים לכאורה לפי הקודם, ש"**אלמנתו ובנותיו ניזונות מנכסיו, ובניו יורשין כתובת אמם שמתה בחיי בעלה**". והיתר שנשאר יוכל ללכת למי שנתן לו את המתנה.

מחלוקת הראב"ד והמגיד משנה

ר' יצחק: על הלכה זו חולק הראב"ד, והוא מסיים: **"ומי שיש לו לב יבין ואל תטעה באסיפותיו"**. במילים אחרות הוא אומר: אל תסמוך על ה"לקט" הזה, כי אם יהיה לך שכל תלמד את הגמרא, ותראה שזה לא נכון. אבל הוא אומר שיש ראיות שונות. רגע אחד, כן כן, קודם אני מדבר על הפוליטיקה. ומלבד זה אומר הראב"ד, כל הפוליטיקה שתעשה את שלה, שהרמב"ם אינו צודק. יש כמה ראיות מפורשות מהגמרא, **"שאין פנאי לקבצם"**. אין לי זמן לכתוב את הראיות, למד גמרא בעצמך ותבין.

ר' יואל אשר: האם הראב"ד באמת כתב זאת למקום אחר? אינני יודע אם של הראב"ד

ר' יצחק: את ההשגות הוא כתב ממש בצד. אינני יודע. אולי כן. על כל פנים, הראב"ד חולק. הראב"ד אומר שזה לא נכון, שמתנת שכיב מרע כן שווה משהו, והוא מחלק שזה תלוי לגבי מזונות אלמנה, מזוני הבנות, וכדומה, הראב"ד מחלק חילוקים. ויש גם שיטות אחרות בזה.

ובהמשך הפוליטיקה, בא המגיד משנה ואומר: **"מי שיש לו לב אל יסמוך על השגותיו"**. צריך להשיב באותו לשון עצמו. "לב" אין פירושו לב, "לב" פירושו...

שיחה: הרקע ההיסטורי וסגנון השגות הראב"ד

ר' יואל אשר: אם אתה כבר מדבר על פוליטיקה, אין הפירוש, אנחנו רואים פעמים רבות שהראב"ד נכנס בלי שום עדינות, בלי שום דרך ארץ, ותוקף את הרמב"ם. ואנחנו רואים את הרמב"ם כגדול הדור, ואחר כך בא הראב"ד. אבל זה לא כך, הראב"ד היה מבוגר מהרמב"ם. וכשהראב"ד כתב הערות על הרמב"ם, זה נתן לו לגיטימיות עצומה באירופה, במקום שבו הראב"ד היה גדול הדור, כך אומרים, דור.

זה כמו שמישהו יחשוב, אני יודע, למשל, כשהחזון איש כתב הערות על ספר של ר' יעקב קמנצקי, זה היה כבוד גדול לר' יעקב

קמנצקי. הוא לא התרגז שהחזון איש מתייחס אליו גם כן.

ר' יצחק: הוא כן התרגז.

ר' יואל אשר: טוב, אני, כשהוא יכתוב את המילים האלה זה היה מפריע לו, אבל אני אומר, צריך לראות את הדינמיקה, שעצם זה שהראב"ד התייחס ברצינות לרמב"ם וכתב עליו הערות, נחשב גם כן כחיזוק גדול. אז הוא יכול היה להרשות לעצמו גם לעקוץ מעט.

ר' יצחק: כן. כן, צריך גם את זה, בקיצור...

ר' יואל אשר: הראב"ד אינו כמו איזה אחרון שכותב נגד ראשון. הם היו בני דורו, הם היו באותו דור, והראב"ד אף היה מבוגר יותר.

ר' יצחק: אז... נכון, אבל באזורו של הראב"ד, אצלו בבית המדרש כבר היו חסידים של הרמב"ם. אלו הם חכמי לוניל שכתבו לרמב"ם.

ר' יואל אשר: ייתכן שדברים מסוימים הם ממש הביאו מהשגות הראב"ד.

ר' יצחק: אז אני מתכוון להפך, הוא הכניס את ההערצה. חכמי לוניל היו אחרי הראב"ד... זכותו יגן עלינו... לגיטימיות, אני כבר רואה זאת כך, צריך לשאול את האנשים שעוסקים יותר בהיסטוריה. אבל הראב"ד כתב השגות כדי להפחית מעט מהרמב"ם. כבר היו אנשים אחרים, כל אחד בא, הרמב"ם היה ספר יוצא דופן. צריך להתפעל. אבל הראב"ד מצד אחד התפעל, אבל דבר מסוים הוא זלזל בו, הוא אמר: אה, אפשר ללמוד טוב יותר מהרמב"ם.

ר' יואל אשר: לא, אבל אני רואה זאת בדומה, למשל, להגהות הרמ"א על השלחן ערוך, שגרמו לכך שהשלחן ערוך יתקבל בכל המקומות האשכנזיים. זה רעיון מעין זה.

ר' יצחק: זה לא סתם... אינני יודע אם הכל נכון. אני אומר שייתכן שזה מעט להפך. ייתכן שאחר כך...

ר' יואל אשר: אתה צריך להיזהר, כי הרי אינך אוהב לדבר על היסטוריה, אבל אם אתה אומר שאתה אוהב לדבר על פוליטיקה,

ר' יצחק: פוליטיקה אי אפשר להפריד מהיסטוריה. לא, לא, פוליטיקה פירושה מי, מה... לא, אוקיי כן, פוליטיקה היא השנאה, איך אומרים זאת, הלשון... כן, לא היסטוריה, מי היה, מה היה. ההיסטוריה היא עסיסית. אתה יודע מה? היסטוריה היא כשאתה מוציא את זה החוצה, אתה אומר: אני רואה שהראב"ד כועס על הרמב"ם. אתה אומר, מספר לי עוד סיפורים, אינני יודע, או כן או לא. בעצם, כשלומדים תורה צריך ללמוד כמו שהראב"ד למד.

ר' יואל אשר: הרמב"ם עצמו כשלמד צעק על אנשים. אתה חושב שהרמב"ם היה בעל בית'ל? הרמב"ם עשה זאת אבל יפה מאוד מאוד. למשל כשהוא אמר שיש לכתוב בכתובה, כך יקבלו זאת מכוח התורה, לא מכוח מישהו, איזה אחרון אמר כך. אבל הוא כתב יפה. לראב"ד אין את הלשון של הרמב"ם, לעשות זאת בצורה כה יפה ועדינה.

ר' יצחק: אינני כזה חובב של לשון יפה ועדינה, כבר מכירים את טבעי.

ר' יואל אשר: אה, אצלנו היו רואים זאת כך שהאשכנזים יכתבו בדיפלומטיות, והספרדים יעקצו, אבל אנו רואים שזה לא כך.

ר' יצחק: שוין. מה שלא יהיה, הרמב"ם אינו ספרדי, הראב"ד אינו אשכנזי, כל הדברים האלה אנכרוניסטיים. על כל פנים אני חובב של הראב"ד, וגם של המגיד משנה שמשיב לו, "**אל יסמוך**". טוב, כך צריך ללמוד. אוקיי, טוב מאוד. שוין. עוד שנייה,

ר' יואל אשר: אוקיי, אל תקליט.